

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในประเด็นเรื่องทุนทางสังคมกับการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ผู้ศึกษาได้สำรวจสถานะความรู้ และการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดเรื่อง อาชญากรรม และแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม

แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม

อาชญากรรม : ความหมาย

การศึกษาในครั้งนี้ได้มีการสำรวจแนวคิดเรื่องอาชญากรรม ซึ่งถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ มีการพิจารณาอาชญากรรมในฐานะอาการแสดงออกถึงความไม่สมบูรณ์และความบกพร่องของระเบียบสังคม ซึ่งนักอาชญาวิทยาที่มีชื่อเสียง ได้ให้คำวิเคราะห์ศัพท์คำว่า อาชญากรรมไว้หลายท่าน (อ้างถึงใน พรชัย ชันดี, 2544) อาทิ

เจอรามี เบนธัม (Jeremy Bentham) ให้คำวิเคราะห์ศัพท์ว่า "อาชญากรรมหรือการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดทางอาญา คือการกระทำที่กฎหมายห้ามไว้ ซึ่งมีผลร้ายมากกว่าผลดี"

เวอร์ส (Worths) กล่าวว่า "อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมาย และเป็นการกระทำผิดต่อศีลธรรม เป็นการฝ่าฝืนหน้าที่ในทางสังคม ต่อเพื่อนร่วมสังคมเดียวกัน อันยังผลให้ผู้ฝ่าฝืนจะต้องรับโทษ"

ขณะที่ กาโลฟาโล (Galofalo) ให้คำนิยาม "อาชญากรรม" ว่ามีลักษณะ 3 ประการ คือ 1) เชื่อว่าการกระทำนั้นเป็นภัยแก่สังคม 2) การเชื่อเช่นนั้น เป็นความเห็นของชนหมู่อ้างหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจที่จะบังคับปรับโทษเขาได้ 3) ได้ออกข้อห้ามการกระทำเช่นนั้นโดยการลงทัณฑ์

จากคำนิยามข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า สังคมจะเป็นผู้กำหนดว่าการกระทำใดเป็นความผิด ทั้งนี้มีส่วนสัมพันธ์หรือขึ้นอยู่กับความเชื่อของสังคม ในยุคสมัยนั้น ซึ่งการพิจารณาว่าการกระทำอย่างไรจึงถือว่าเป็นอาชญากรรมนั้น มีแนวพิจารณาได้เป็น 2 นัย คือ

1. ในแก่นักกฎหมาย มีความเห็นว่า “อาชญากรรมเป็นความประพฤตินี้ที่กฎหมายอาญาห้ามและมีบทลงโทษไว้” ซึ่งถือว่าเป็นความหมายอย่างกว้าง ตรงกับแนวคิดของชาวโรมันโบราณที่ว่า “หากไม่มีกฎหมายก็ไม่มีอาชญากรรม หรือการกระทำผิด” และเท่ากับว่าบุคคลผู้ละเมิดกฎหมายอาญาเป็นอาชญากรไปหมด

2. ในแก่นักอาชญาวิทยา “อาชญากรรม” ตามทัศนะของนักอาชญาวิทยานั้น มองในแง่ของความร้ายแรงของการกระทำและความชั่วที่มีอยู่ในตัวของผู้กระทำ และถือว่าผู้กระทำผิดที่แสดงถึงความชั่วร้ายเท่านั้นเป็นอาชญากร ซึ่งถือว่าเป็นความหมายอย่างแคบ

ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับอาชญากรรมนั้น สำนักคิดทางอาชญาวิทยา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามี 2 สำนักคิดที่ได้รับการยอมรับได้ ได้แก่ สำนักคลาสสิก และสำนักปฏิฐานนิยม มีการนิยามความหมายของอาชญากรรม ดังนี้

สำนักคลาสสิกหรือนักอาชญาวิทยาตั้งเดิม ให้ความสนใจต่อการกำหนดความหมายของอาชญากรรมตามกฎหมาย โดยสำนักนี้ถือว่า การกระทำใด ๆ จะเป็นอาชญากรรมจะต้องมีกฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจนตามหลักกฎหมายที่ว่า “Nullum crimen sine lege” ซึ่งแปลว่า “ไม่มีอาชญากรรมเมื่อปราศจากกฎหมาย” ซึ่งสาเหตุที่สำนักคลาสสิกถือความหมายของอาชญากรรมตามกฎหมาย มาจากสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการคือ ประการแรกในสมัยที่สำนักคลาสสิกพัฒนาขึ้นมานั้น เป็นช่วงที่การใช้กฎหมายอาญาในยุโรปและอังกฤษขาดความแน่นอนและไร้ขอบเขต สามารถตัดสินประหารชีวิตได้ทุกความผิด โดยปราศจากกฎเกณฑ์อันเป็นธรรมสำหรับการลงโทษ ดังนั้นสำนักคลาสสิกจึงได้เสนอแนวความคิดในการปฏิรูปการบังคับใช้กฎหมายขึ้นโดยกำหนดให้มีการระบุให้แน่ชัดว่าพฤติกรรมใดเป็นอาชญากรรมและมีโทษสถานใด ทั้งนี้เพื่อให้การลงโทษแน่นอนและยุติธรรม ดังนั้นจะเห็นได้จากที่ซีซาร์ เบกกาเรีย (Cesare Beccaria, 1764) กล่าวไว้ในเรื่อง An Essay on Crimes and Punishments ว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายดังนั้นไม่ว่าผู้ใดกระทำความผิดในลักษณะเดียวกันก็จะต้องได้รับโทษเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นเพื่อที่จะให้บุคคลทราบว่าการกระทำใดเป็นความผิดและมีบทลงโทษ ตัวบทกฎหมายจำเป็นต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรให้แจ้งชัดพอที่บุคคลทั่วไปจะเข้าใจได้” ประการที่สองสำนักคลาสสิกสนใจ “อาชญากรรม” มากกว่าศึกษาถึงพฤติกรรมอาชญากรและเน้นในเรื่องการข่มขวัญยับยั้งของกฎหมายอาญา ที่จะส่งผลในการข่มขวัญยับยั้งดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อมีการกำหนดไว้แน่ชัดว่า การกระทำอย่างใดเป็นอาชญากรรมและมีบทลงโทษซึ่งจะทำให้คนทั่วไปเกิดความเกรงกลัวไม่กล้าละเมิดบทบัญญัติดังกล่าว ดังนั้นการมีบทบัญญัติที่แน่ชัดว่า การกระทำใดเป็นอาชญากรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เจเรมี เบนแทม (Jeremy Bentham) ให้ความสนใจในเรื่องการป้องกันอาชญากรรมมาก โดยเขาถือว่าคนเราจะมีพฤติกรรมอย่างไรออกมานั้นจะคำนึง

ถึงผลของการกระทำของเขาว่าคุ้มหรือมีผลได้ผลเสียหรือไม่ ดังนั้นการที่กฎหมายจะมีผลในการข่มขู่ยับยั้ง และป้องกันอาชญากรรมได้ก็ต่อเมื่อมีการกำหนดโดยแน่ชัดว่าการกระทำใดเป็นความผิด และมีโทษเท่าใด

ขณะที่สำนักปฏิฐานนิยมได้ให้ความหมายอาชญากรรมโดยสะท้อนจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และตอนต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นยุควิทยาการทางวิทยาศาสตร์สามารถช่วยแก้ไขปัญหา สังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อมั่นในหลักการวิทยาศาสตร์ก่อให้เกิดแนวความคิดใหม่ในการศึกษาปัญหาอาชญากรรม โดยใช้หลักเหตุจำเป็นซึ่งผล (determinism) กล่าวคือมีความเชื่อว่าทุกปรากฏการณ์จะเกิดจากสาเหตุ ดังนั้นอาชญากรรมซึ่งเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งทางสังคมก็จะต้องมีสาเหตุ เมื่อทราบถึงสาเหตุอาชญากรรมแล้วการแก้ไขย่อมสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่เพียงโดยการออกกฎหมายและการลงโทษ แต่ต้องโดยการหาทางป้องกันที่ต้นเหตุของอาชญากรรม ซึ่งจากงานศึกษาของ ซีซาร์ โลมโบโซ (Cesare Lombroso) ราฟฟาเอล กาโรฟาโล (Raffaele Garofalo) และเอนริโก เฟอริรี (Enrico Ferri) มุ่งไปที่ผู้กระทำผิดแทนที่จะเป็นการกระทำผิดอย่างสำนักคลาสสิก มีการนำความรู้ด้านชีววิทยาระยะต้นมาใช้ศึกษาเกี่ยวกับผู้กระทำผิด ริเริ่มโดย โลมโบโซ กาโรฟาโล และ เฟอริรี ชาวอิตาลี โดยเฉพะอย่างยิ่งโลมโบโซเป็นผู้คิดคำว่า "อาชญากรโดยกำเนิด" (Born Criminal) และได้พยายามจัดกลุ่มประเภทอาชญากรตามหลักวิทยาศาสตร์พบได้ใน The Criminal Man (1876) ซึ่งเป็นเอกสารที่ระบุชัดถึงความพยายามใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อศึกษาอาชญากร โดยเสนอแนวความคิดโดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์ในการวิเคราะห์สาเหตุของการกระทำผิดว่า การที่คนจะกระทำผิดนั้น เนื่องจากการที่เขาถูกกดดันและบีบคั้นจากแรงกดดันทางด้านร่างกาย จิตใจ หรือสภาพสังคม เช่น เกิดจากการบกพร่องทางพันธุกรรม หรือกายภาพ ซึ่งเป็นเหตุให้เขาไม่มีโอกาสที่จะใช้เหตุผลไตร่ตรองคิดถึงผลดีผลเสียก่อนจึงได้กระทำผิดโดยนัยนี้ สำนักนี้จึงหันมาศึกษาตัวอาชญากรมากกว่าศึกษากฎหมายโดยถือว่ากฎหมายและรัฐเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อยู่แล้ว แต่สิ่งที่ผิดปกติดูอยู่ที่ตัวผู้ทำผิดหรือผู้ละเมิดกฎหมายซึ่งจำเป็นที่จะต้องได้รับการอบรมแก้ไข โดยปรับตัวเข้ากับสังคมหรือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกฎหมายได้

อย่างไรก็ตามการที่นักอาชญาวิทยาสำนักปฏิฐานนิยมสนใจที่จะศึกษาตัวอาชญากร จึงทำให้มุ่งศึกษาพฤติกรรมของอาชญากร และสาเหตุของพฤติกรรมดังกล่าว และละเอียดที่จะศึกษาถึงความเหมาะสมของกฎหมาย ดังนั้นแนวความคิดของสำนักปฏิฐานนิยม จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดความหมายของอาชญากรรม โดยอาศัยบรรทัดฐานทางสังคมแทนที่จะเป็นการกำหนดโดยกฎหมาย อาทิ กาโรฟาโล ได้ให้ความหมายของอาชญากรรมว่า เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ขัดต่อความรู้สึกของชุมชน ดังนั้นการกระทำใด ๆ ที่ขัดต่อกฎเกณฑ์ของสังคมจึงถือว่า

เป็นอาชญากรรม กาโรฟาโลจึงเสนอให้คำว่า "อาชญากร" แทนคำว่า "อาชญากรรม" ได้ ซึ่งก็หมายถึง อาชญากรรมก็คือพฤติกรรมทางอาชญากรนั่นเอง

โดยสรุปแล้วการโต้แย้งของแนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของอาชญากรรมของสำนักทั้งสองไม่เพียงแต่จะส่งผลกระทบต่อการศึกษาสาเหตุของอาชญากรรมในปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดความโต้แย้งเกี่ยวกับความหมายของอาชญากรรมในปัจจุบันด้วย

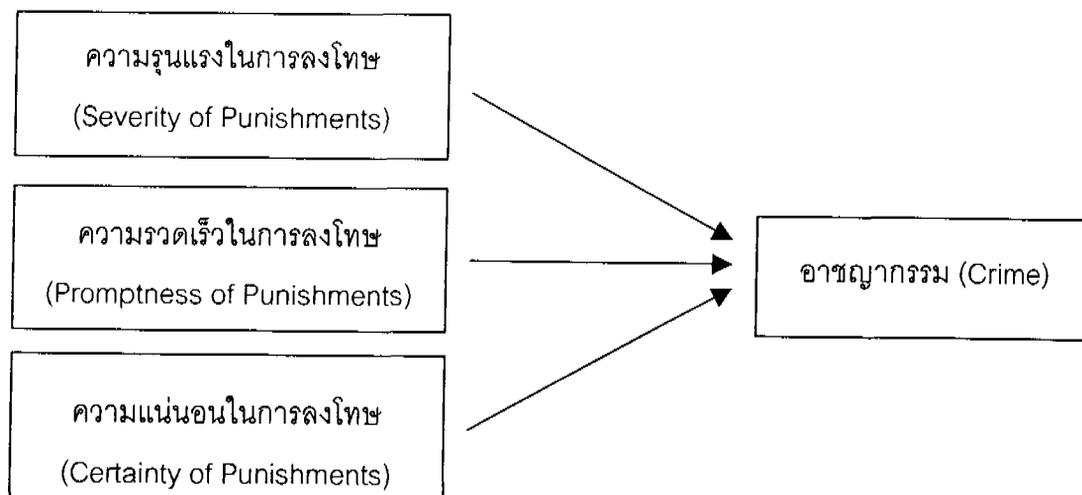
สาเหตุของการเกิดอาชญากรรม

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่ามีสำนักคิดทางอาชญาวิทยา 2 สำนักที่ได้ศึกษาปรากฏการณ์ของอาชญากรรมในสังคม และให้คำอธิบายเกี่ยวกับสาเหตุของอาชญากรรมดังนี้

1. สาเหตุของอาชญากรรมตามแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม (Classical School of Criminology) ซีซาร์ เบ็คคาเรีย (Cesare Bonesana, Marchese di Beccaria, 1738-1794) ซึ่งพยายามต่อต้านและเลิกล้มวิธีการจัดการกับการกระทำผิดในสังคมโดยวิธีการทรมานที่โหดเหี้ยม ป่าเถื่อน และปรับปรุงระบบกฎหมายซึ่งในขณะนั้นยังขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ได้เสนอแนวคิด On crime and Punishments (1764) วิพากษ์กระบวนการยุติธรรมของรัฐบาลในแถบประเทศยุโรปสมัยนั้น ซึ่งเบ็คคาเรียเห็นว่าดำเนินการโดยไม่ยุติธรรม เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้พิพากษาไม่ได้ทำหน้าที่รักษาความยุติธรรมเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตรงกันข้ามกับผู้ใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือของรัฐหรือผู้ปกครอง ในการรักษาอำนาจปกครอง เบ็คคาเรีย เห็นสมควรว่าควรจะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการยุติธรรมใหม่ เพื่อให้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่รักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม โดยหลักปรัชญาที่สำคัญของเบ็คคาเรียก็คือ "เจตจำนงเสรี" (Free Will) ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยมีความเชื่อว่า "มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลในการมุ่งแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์สูงสุดทางด้านวัตถุ และในการตัดสินใจเลือกกระทำการหรืองดเว้นการกระทำใด ๆ มนุษย์จะพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างมีเหตุมีผล เพื่อพิจารณาและคำนวณถึงผลประโยชน์หรือผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำนั้น ๆ หลังจากนั้นจึงเลือกหรืองดเว้นพฤติกรรมนั้น" จึงมีความเชื่อว่าหากจะป้องกันไม่ให้มนุษย์กระทำความผิดกฎหมาย บทลงโทษของกฎหมายต้องมีลักษณะที่รุนแรง แน่นนอน และรวดเร็ว เพื่อให้มนุษย์เชื่อหรือมองเห็นว่าผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำผิดมีมากกว่าผลประโยชน์ ในที่สุดจะส่งผลทำให้มนุษย์เลือกที่จะงดเว้นไม่กระทำความผิด

ภาพที่ 2.1

รูปแบบการอธิบายพฤติกรรมอาชญากรรมของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม

โดยในการนี้กลุ่มทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุการกระทำผิด ของสำนักทางอาชญาวิทยาสำนักคลาสสิก (Classical School) ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

ทฤษฎี เจตจำนงอิสระ (Free Will Theory) (อ้างถึงใน สุดสงวน สุธีสร, 2546, น. 62)

มองว่าโดยธรรมชาติมนุษย์มีเหตุผล (rational) ในขณะเดียวกันเป็นพวกเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง หรือยึดหลักสิทธิประโยชน์ (utilitarian) และเป็นคนนิยมแสวงหาความสุข หรือยึดมั่นในเรื่องสุขนิยม (hedonistic) ดังนั้นในการที่มนุษย์มีเหตุผล จึงมีเจตจำนงอิสระ (Free will) มนุษย์สามารถตัดสินใจที่จะเลือกทำหรือไม่ทำก็ได้ มนุษย์จะมีพฤติกรรมใดก็ย่อมขึ้นอยู่กับ การชั่งน้ำหนักระหว่างความสุขหรือประโยชน์ที่จะได้รับกับความทุกข์ หรือผลที่ตามมาจากการกระทำผิดคือโทษ เมื่อชั่งน้ำหนักดูจุดคุ้มทุนแล้ว ถ้าความเจ็บปวด (โทษ) มีมากกว่าประโยชน์ที่จะได้รับ มนุษย์จะใช้เจตจำนงอิสระตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำ โดยใช้อาศัยหลักมนุษย์ทุกคนแสวงหาความสุข หลีกเลียงความเจ็บปวด (seek pleasure, avoid pain) เมื่อชั่งน้ำหนักแล้วเลือกที่จะทำ ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ไม่ว่าจะผลที่เกิดจากการกระทำคืออะไร ต้องยอมรับโดยไม่ต้องสิงวอนขอความเมตตา และวิธีการหยุดยั้งให้การชั่งน้ำหนักแล้วให้ผลทางเจ็บปวดมากกว่า เราจึงมีโทษที่เหมาะสมกับการกระทำผิดที่ได้ทำลงไป (let the punishment fit the crime)

ทฤษฎีก่อนทำ (Choice Theory)

การอธิบายการก่ออาชญากรรมของบุคคลตามทฤษฎีนี้ มาจากการคำนวณจากสิ่งที่สนองต่อความพอใจของบุคคล โดยสมมติฐานคือ 1) เชื่อว่าบุคคลเป็นผู้มีอิสระในการกระทำผิด 2) แนวทางในการเลือกพฤติกรรมผิดกฎหมาย ขึ้นอยู่กับการที่บุคคลได้รับความพึงพอใจหรือ

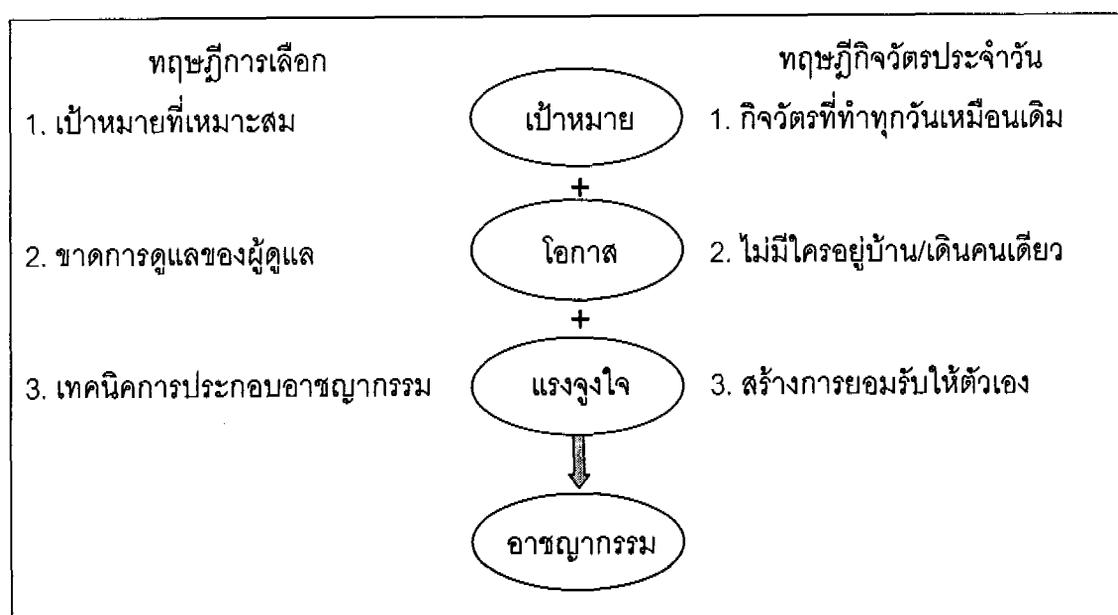
ผลประโยชน์สูงสุด ซึ่งความพึงพอใจหรือผลประโยชน์ที่ต้องการนั้นไม่จำกัดเฉพาะในรูปของทรัพย์สินเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงผลประโยชน์หรือความพึงพอใจในด้านจิตใจด้วย (Seek Pleasure avoid pain) ซึ่งการที่บุคคลได้คิดคำนวณถึงผลที่ตามมาหลังประกอบอาชีพการมาแล้วไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ที่ได้รับ ความเป็นไปได้ในการจับกุม อัตราโทษที่ได้รับหากถูกจับกุม

ทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine activities theory)

มีแนวคิดว่าสถิติอาชญากรรมที่เป็นผลผลิตของอาชญากรรม และถ้าเพิ่มคนดูแล (guardian) มากขึ้นจะลดเป้าประสงค์หรือเป้าหมายในการก่ออาชญากรรมได้ ในขณะที่เดียวกันจะลดสถิติของผู้กระทำผิดลงด้วย ในทางกลับกันถ้าลดจำนวนคนดูแล สถิติอาชญากรรมจะสูงขึ้น ทฤษฎีกิจวัตรประจำวันเสนอแนวคิดว่าการมีกิจกรรมประจำวันของคนเรา ทำอย่างสม่ำเสมอ และปฏิบัติเช่นนี้ตลอดเวลา ทำให้ตัวอาชญากรสังเกตได้และวางแผนได้ ซึ่งจากงานศึกษาของโคเฮนและเฟลสัน (Cohen & Felson, 1979 อ้างถึงใน พรชัย ชันตี, 2543, น. 26) พบว่าบุคคลที่ชอบออกไปเที่ยวเตร่ข้างนอกที่พักอาศัยแทนที่จะอยู่ในที่พัก มักจะตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมประเภททำร้ายร่างกาย ชิงทรัพย์ หรือข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจของผู้ก่ออาชญากรรม ก็คือจะทำการสังเกตถึงกิจวัตรประจำวันของเหยื่อนั้นเอง

ภาพที่ 2.2

การตอบรับของ 2 ทฤษฎี

ซึ่งกล่าวโดยสรุปแล้วในการอธิบายสาเหตุการเกิดอาชญากรรมของกลุ่มทฤษฎีตามแนวคิดของสำนักคลาสสิกนี้มองว่ามนุษย์มีอิสระที่จะเลือกตัดสินใจในสิ่งที่เห็นว่าได้ประโยชน์มากกว่าสิ่งที่เสียโดยมีหลักปรัชญาที่สำคัญ ก็คือ “มนุษย์มีเจตจำนงอิสระ (Free Will) ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยในการตัดสินใจเลือกกระทำการหรืองดเว้นการกระทำใด ๆ มนุษย์จะพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างมีเหตุมีผล เพื่อพิจารณาและคำนวณถึงผลประโยชน์หรือผลเสียที่จะได้รับการกระทำนั้น ๆ หลังจากนั้นจึงเลือกหรืองดเว้นพฤติกรรมนั้น สำนักคิดกลุ่มนี้มีความเชื่อว่าหากจะป้องกันไม่ให้นักโทษกระทำความผิดกฎหมาย บทลงโทษของกฎหมายต้องมีลักษณะที่รุนแรง แน่นนอน และรวดเร็ว เพื่อให้มนุษย์เชื่อหรือมองเห็นว่าผลเสียที่จะได้รับการทำผิดมีมากกว่าผลประโยชน์ ในที่สุดจะส่งผลทำให้มนุษย์เลือกที่จะงดเว้นไม่กระทำความผิด จากแนวคิดทฤษฎีนี้ จึงกล่าวได้ว่า บุคคลที่เลือกจะกระทำความผิดกฎหมายนั้นก็เนื่องมาจาก การที่ไม่เกรงกลัวกฎหมาย บทลงโทษที่ได้รับไม่มีความรุนแรง ดังนั้นในการที่จะตัดสินใจกระทำผิดลงไปนั้น ย่อมต้องมีการคิดพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างมีเหตุมีผล เพื่อพิจารณาและคำนวณถึงผลประโยชน์หรือผลเสียที่จะได้จากการกระทำนั้น ๆ แล้ว

2. สาเหตุของอาชญากรรมตามแนวคิดสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) (อ้างถึงใน พรชัย ชันดี, 2543 น. 33)

แนวคิดของสำนักปฏิฐานมีความเชื่อในสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมแตกต่างไปจากแนวคิดของสำนักคิดอาชญาวิทยาดั้งเดิม โดยในเบื้องต้นเชื่อว่าอาชญากรรมมีสาเหตุมาจากความผิดปกติภายในร่างกายของบุคคล กล่าวคือ ในงานศึกษาของลอมโบโซ (quoted in Masters & Roberson, 1990) อธิบายสาเหตุของอาชญากรรมว่า พฤติกรรมอาชญากรรมของบุคคลมีสาเหตุมาจากความผิดปกติทางร่างกายของบุคคล และต่อมามีความเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลสำคัญมากกว่าปัจจัยทางด้านชีววิทยา ในการทำให้บุคคลมีพฤติกรรมอาชญากรรม ซึ่งกล่าวโดยสรุปหากพิจารณาตามแนวคิดของสำนักนี้ก็คือ ผู้ที่กระทำผิดเนื่องจากถูกสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ บีบบังคับให้ประกอบอาชญากรรมสิ่งที่บีบบังคับ คือ Determinism (เจตจำนงกำหนด) ที่เป็นตัวกำหนดให้ต้องมีพฤติกรรมอาชญากรรม หรือนอกจากนี้อาจเพราะเนื่องจากการเกิดความผิดปกติเกี่ยวกับร่างกายของมนุษย์ที่มีมาแต่กำเนิด ดังนั้น ตัวผู้กระทำผิดจะมีลักษณะแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป กล่าวคือ เป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางชีวภาคกายภาค หรือมีสิ่งผิดปกติติดตัวมาแต่กำเนิด

โดยในการนี้กลุ่มทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุการทำความผิด ของสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

ทฤษฎีทางจิตวิทยา

อธิบายการกระทำผิดของมนุษย์โดยใช้ทฤษฎีทางจิตวิทยาที่พิจารณาว่าโครงสร้างทางจิตใจของมนุษย์ประกอบด้วย id ego และsuperego id เป็นระบบต้นกำเนิดของบุคลิกภาพที่มีมาตั้งแต่แรกเกิดด้วยแรงขับทางสัญชาตญาณพื้นฐาน ลักษณะของจิตใจหรือการทำงานของสมองยังหยاب มีแต่ค้นหาความพอใจเป็นที่ตั้ง การทำงานเป็นขบวนการของความคิดขั้นปฐมภูมิ คือเป็นการตอบสนองทางสัญชาตญาณโดยตรงและทันทีที่ id เป็นส่วนที่อยู่ในระดับจิตไร้สำนึก ego เป็นระบบบุคลิกภาพที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ความรู้จักคิด ตัดสินใจ รู้จักเลือก มีความสำนึกขึ้นอยู่ในระดับจิตสำนึกเป็นตัวประสานระหว่าง id superego ทำหน้าที่ตามหลักแห่งความเป็นจริง มีเหตุผลปรับความพอใจตามสัญชาตญาณให้เข้ากับความเป็นจริงในชีวิต ส่วน superego เป็นส่วนของบุคลิกภาพซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและศาสนา ครอบครัวจะเป็นผู้ปลูกฝังมโนธรรม เป็นการสอนว่าอะไรควรทำถ้าทำผิดจะถูกลงโทษ กลัวบาป การสร้างคุณธรรมนี้จะค่อย ๆ ละสม ให้เข้าใจถึงความดี ความรัก และความกตัญญู ฯลฯ การกระทำผิดหรือการก่ออาชญากรรมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อ id มีความต้องการตามสัญชาตญาณจะทำการสิ่งผิด เช่น จะหยิบเงินของคนอื่น ในขณะที่เดียวกันจิตใจส่วนที่ห้ามไว้ไม่ให้ทำคือ Superego จะห้ามไม่ให้ทำเพราะผิด บาป คุณธรรมเข้ามากันได้ การกระทำผิดก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะมีคุณธรรมเหนือกว่าสัญชาตญาณ กลุ่มทฤษฎีนี้มองว่า ผู้กระทำผิดอาชญากรรมอาศัยแรงขับทางสัญชาตญาณตามธรรมชาติที่ปราศจากการควบคุม ขณะที่มองว่าการกระทำผิดมักจะเป็นผลจากการกระทำของคนที่มีบุคลิกภาพบกพร่อง โดยถือว่าการกระทำผิดเป็นผลโดยตรงของบุคลิกภาพที่ปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมไม่ได้ ความบกพร่องของบุคลิกภาพนั้นเป็นที่เชื่อถือและยอมรับกันทางทฤษฎีว่าเริ่มต้นและพัฒนาขึ้นมาจากชีวิตในวัยเด็กของผู้กระทำความผิด

นอกจากนี้ในการศึกษาการกระทำผิดของบุคคลตามแนวสำนักปฏิฐานนิยมกลุ่มทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่พยายามอธิบายดังต่อไปนี้

ทฤษฎีความกดดันทั่วไป (General strain theory)

แนวคิดนี้พัฒนามาจากทฤษฎีสภาพไร้บรรทัดฐาน (Anomie) จากสภาพที่ผู้คนไม่เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม (Formlessness) ซึ่งเอมิล เดิร์ค ไฮม์ (Emile Durkheim) ได้เสนอหลักสำคัญเกี่ยวกับเกิดอาชญากรรมไว้ 2 ประการ คือ ประการแรกถือว่าอาชญากรรมเป็นสิ่งที่อาจจะหลีกเลี่ยงได้เป็นลักษณะของสังคม และเป็นสิ่งที่จะต้องลงทุนแก้ไขเพื่อความมีเสถียรภาพในสังคม และเสถียรภาพในสังคม ที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ อันเป็นรากฐานของความเจริญในสังคม อาชญากรรมเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง ในบางกรณีอาชญากรรมยังมีผลโดยตรงต่อความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงอีกด้วย ประการที่สอง "Anomie" หมายถึง สภาพที่กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ

ไม่มีความชัดเจนเพียงพอ ทำให้ผู้คนมีอาจคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นได้ อาจจะถูกกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่ากฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้วนั้นมิอาจจะเป็นแนวทางการในการแสดงพฤติกรรมในบางสถานการณ์ได้ คือ คนแสดงความประพฤติโดยไม่ว่าเคารพ กฎเกณฑ์นั่นเอง

โดยเรื่องสภาพไร้บรรทัดฐานนี้โรเบิร์ต เมอร์ตัน (Robert Merton) อธิบายว่าโครงสร้างของสังคมได้กดดันให้บางคนมีการกระทำที่ผิดกฎหมาย ประการแรก เป้าหมายของชีวิตในสังคมอันได้แก่ เกียรติยศ ความมั่นคง และความมีอำนาจ ล้วนเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาจะได้รับ ประการที่สองวิธีการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวหากใช้วิธีการที่สังคมยอมรับ หรือวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายก็คือว่ามีพฤติกรรมที่ไม่เบี่ยงเบน หากใช้วิธีการที่ผิดกฎหมายก็คือว่า มีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนอาชญากรรมก็จะเกิดขึ้น

เมอร์ตันได้ตรวจสอบลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมของสังคมอเมริกัน แลได้กำหนดแบบของปฏิบัติตนเพื่อการปรับตัวให้เป็นไปตามเป้าหมายและวิธีการทางสังคม เขาได้กล่าวถึงแบบของการปรับตัวไว้ 5 แบบ คือ 1. การคล้อยตาม (Conformity) 2. การเปลี่ยนแปลง (Innovation) 3. การยึดพิธีการ (Ritualism) 4. การหลบตัว (Retreatism) และ 5. การขัดขืน (Rebellion) แบบของการปรับตัวทั้ง 5 แบบนี้ อาจพิจารณาได้จากตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2.1

แบบของการปรับตัวของบุคคลในสังคม

แบบของการปรับตัว	เป้าหมายที่กำหนดไว้ตามวัฒนธรรมของสังคม	วิธีการที่ใช้กันอยู่
1. การคล้อยตาม	+	+
2. การเปลี่ยนแปลง	+	-
3. การยึดพิธีการ	-	+
4. การหลบตัว	-	-
5. การขัดขืน	±	±

หมายเหตุ: + หมายถึงการคล้อยตาม

- หมายถึงการไม่คล้อยตาม

± หมายถึง การคล้อยตามแต่มีการกำหนดเป้าหมายและวิธีการใหม่ขึ้นมา

ตารางนี้แสดงให้เห็นว่า การปรับตัวแบบที่ 1 เป็นพฤติกรรมปกติ แบบที่ 2 มีการเบี่ยงเบนด้านวิธีการซึ่งอาจจะทำให้เกิดอาชญากรรมได้ แม้จะยึดเป้าหมายของสังคม แบบที่ 3 ปฏิเสธเป้าหมายของสังคมแต่ยังยึดวิธีการที่ถูกต้อง เช่น การทำพิธีทางศาสนา การปรับตัว แบบที่ 3 นี้ อาชญากรรมน่าจะไม่มีเกิดขึ้น แม้จะปฏิเสธเป้าหมายของสังคม แบบที่ 4 เป็นการปรับตัวที่ไม่ยอมรับทั้งเป้าหมายและวิธีการ เป็นพวกหลบหนีจากโลกแห่งความเป็นจริง เช่นพวกจอร์จด์ พวกติดยาเสพติด เป็นต้น ถือเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนและเป็นอาชญากรรม แบบที่ 5 เป็นการปรับตัวที่ไม่ยอมรับเป้าหมายและวิธีการของสังคม และกลับสร้างเป้าหมายและวิธีการใหม่การปรับตัวแบบนี้อาจนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมการเมืองได้ เช่น การกบฏ การก่อการร้าย เป็นต้น

เมื่อได้พิจารณาการปรับตัวทั้ง 5 แนวคิดได้ก่อนมาแล้วก็พอจะตัดสินใจได้ว่าการปรับตัวแบบที่ 2 แบบที่ 4 และแบบที่ 5 อาจจะก่อให้เกิดอาชญากรรมขึ้นได้ แนวคิดนี้อธิบายว่าสังคมมีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ (goals) แต่สังคมไม่มีวิถีทาง (means) ที่จะไปสู่วัตถุประสงค์นั้น หรือมีหนทางเฉพาะคนบางกลุ่มเท่านั้น ดังนั้นวิถีทางไปสู่วัตถุประสงค์จึงถูกปิดกั้น อาจจะมีอีกอย่างหนึ่งว่า ทฤษฎีเป้าหมายและวิธีการ (The Goals and Means Theory) กล่าวคือ อาชญากรรมเกิดขึ้นจากการใช้วิธีการที่ผิดกฎหมาย โดยมุ่งจะได้รับบรรลุเป้าหมายที่สังคมต้องการ

ทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบ (Social Disorganization Theory)

เป็นทฤษฎีที่มีกระบวนการค้นคว้าการมองพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวคิดระบบนิเวศน์วิทยาว่ามนุษย์ต้องมีการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมเพื่อความอยู่รอดของตนเอง แนวคิดนี้ได้เริ่มพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ 1900 โดยนักสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่ง George Vold และ Thomas Bernard และ Jefferey Snipes (1998) นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกันได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบไว้ว่า ทฤษฎีนี้ได้อธิบายสาเหตุที่ทำให้เกิดชุมชนแออัดในเมืองใหญ่ว่า เกิดจากการเจริญเติบโตด้านสังคมและเศรษฐกิจของเมืองขนาดใหญ่ แต่ขาดกลไกหรือระบบการควบคุมความเจริญเติบโต เช่น การจัดระบบผังเมือง การจัดระบบสาธารณูปโภค การป้องกันอาชญากรรม การส่งเสริมอาชีพของกลุ่มคนที่ด้อยความสามารถ ฯลฯ และในที่สุดความเจริญก้าวหน้าทางสังคมและเศรษฐกิจจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของชุมชนในเขตเมือง ทำให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างกัน เช่น ศูนย์กลางของเมืองหรือแหล่งธุรกิจ แหล่งธุรกิจ แหล่งที่อยู่อาศัยของชนชั้นสูงหรือที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ แหล่งที่อยู่อาศัยของชนชั้นกลาง ที่รกร้างว่างเปล่า ฯลฯ และประการสำคัญคือจะทำให้เกิดชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรมในเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งจะเป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลที่มีฐานะต่ำหรือด้วยทางเศรษฐกิจและสังคม หรือผู้ที่อพยพมาจากต่างถิ่นเพื่อมาหางานในเมือง และชุมชนเหล่านี้จะมีลักษณะพิเศษ 4 ประการ ตามที่ Shaw & McKay (1942) และ Bursik (1988) ได้ให้ความเห็นไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1. การสูญเสียหรือลดน้อยของกลไกควบคุมทางสังคม เนื่องมาจากมีคนอพยพมาอยู่ในชุมชนมากขึ้น ผู้อาศัยอยู่จะไม่ค่อยรู้จักกันเกิดลักษณะต่างคนต่างอยู่ และนำไปสู่ความอ่อนแอของกลไกควบคุมทางสังคม

2. การถ่ายทอดวัฒนธรรม ในแต่ละชุมชนจะมีวัฒนธรรมซึ่งสืบทอดมาเป็นเวลานาน เมื่อมีคนกลุ่มใหม่เข้ามาอาศัยอยู่ก็จะรับวัฒนธรรมที่อยู่แต่เดิม

3. ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม สิ่งที่คนใหม่นำติดตัวมาด้วยเมื่อมาอาศัยอยู่ในชุมชนคือ ค่านิยม ค่าเชื่อ และวัฒนธรรม ซึ่งอาจแตกต่างจากค่านิยมหรือวัฒนธรรมเดิม ทำให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4. ความยากจน เนื่องจากผู้เข้ามาอยู่ใหม่จะเป็นคนต่างด้าวหรือคนชนบทที่อพยพมาเพื่อแสวงหาอาชีพในเมืองใหญ่ บุคคลเหล่านี้จะมีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจระดับล่างของประเทศ

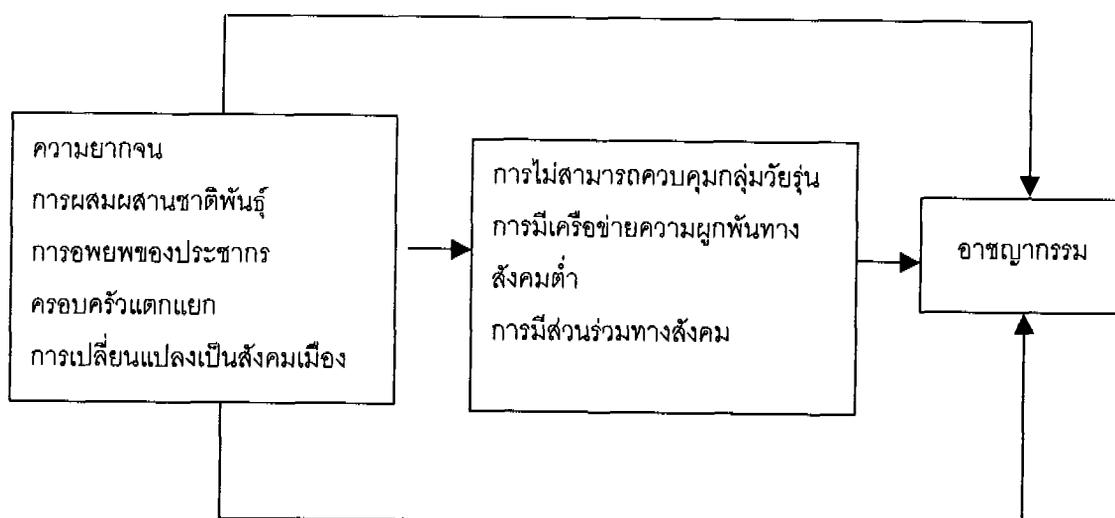
ทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเป็นเมืองขนาดใหญ่จะทำให้เกิดชุมชนแออัดในเมืองผสมผสานกับอาคารบ้านเรือนที่ทันสมัย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดคู่ขนานมากับเจริญเติบโตทางสังคมและเศรษฐกิจ นอกจากนี้แหล่งชุมชนแออัดยังเป็นแหล่งหรือศูนย์รวมของปัญหาสังคมไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด อบายมุข มลภาวะเป็นพิษ โรคติดต่อ ฯลฯ และนักอาชญาวิทยาและนักสังคมศาสตร์หลายท่านได้นำหลักทฤษฎีนี้ไปกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยอาชญากรรมในเขตเมืองใหญ่หลายแห่งในประเทศสหรัฐอเมริกาก็ได้ผลการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องกันกับนักสังคมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยชิคาโก ตัวอย่างเช่น Lander (1954) ได้ทำการศึกษารวมชุมชนแออัดที่เมือง Baltimore และ Chilton (1964) ได้ทำการศึกษาชุมชนแออัดที่เมือง Baltimore, Detroit, Indianapolis

นอกจากนี้ทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบยังได้ถูกนำไปเป็นต้นแบบเพื่อนำการศึกษาวิจัยกรณีอาชญากรรมในแหล่งชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรมของเมืองขนาดใหญ่ตัวอย่าง เช่น Sampson et al. (1997) ได้ทำการทดสอบสมมติฐานของทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบในทางตรงกันข้ามกล่าวคือได้พัฒนาแนวความคิดที่ชื่อ "Collective Efficacy" ซึ่งหมายถึงความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชนในด้านการป้องกันอาชญากรรม และทำการศึกษาวิจัยพบว่า แนวคิดนี้เป็นตัวทำนายความรุนแรงในชุมชนได้ในระดับปานกลาง อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรรมกับลักษณะของผู้อยู่อาศัยในชุมชน นอกจากนี้ Rodney Spark (1987) ได้นำทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบเป็นต้นนำการศึกษา โดยมุ่งเน้นศึกษาในเขตชุมชนแออัดที่ลักษณะของพื้นที่ที่มีอาชญากรรมสูง และศึกษาได้กำหนดปัจจัยสำคัญในการเกิดอาชญากรรมจำนวน 5 ประการ คือ ความหนาแน่นของประชากร ความยากจนหรือฐานะทางเศรษฐกิจ การใช้ทรัพย์สินส่วนกลาง ความไม่ยั่งยืนหรือ

การย้ายถิ่นฐานของประชากร และความเสื่อมสภาพของอาคารบ้านเรือน ผู้วิจัยนำเสนอว่าความหลากหลายของปัจจัยทั้งห้าประการทำให้ประชาชนมีความรู้สึกไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่แรงจูงใจในการประกอบอาชญากรรม และโอกาสในการประกอบอาชญากรรม ตลอดจนความไม่ใส่ใจในการร่วมมือป้องกันอาชญากรรมของชุมชน เป็นสาเหตุให้มีอาชญากรรมสูงตลอดไป แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงประชากรในพื้นที่ทั้งหมดก็ตามทั้งนี้แซมสันและโกรฟ ได้สร้างรูปแบบอธิบายสาเหตุพฤติกรรมของอาชญากรรมตามแนวทฤษฎีสังคมนิเวศวิทยา ดังนี้

ภาพที่ 2.3

รูปแบบพฤติกรรมอาชญากรรมของชุมชนที่มีลักษณะเป็นสภาพสังคมนิเวศวิทยา

ทฤษฎีว่าด้วยการคบหาสมาคมที่แตกต่าง (Theory of Differential Association)

มาจากการศึกษาของ เอ็ดวิน เอช ซัทเธอร์แลนด์ (Edwin H. Sutherland, 1955 อ้างถึงใน สุชา จันทน์เอม, 2542, น. 11) ที่กล่าวว่า อัตราส่วนของการกระทำผิดมากน้อยเพียงใด นั้น เป็นผลมาจากลักษณะของการคบค้าสมาคมระหว่างบุคคลในกลุ่มและการที่บุคคลเรียนรู้จากกลุ่ม การที่บุคคลคบหาสมาคมกันในกลุ่ม ทำให้บุคคลรับเอาค่านิยมและพฤติกรรมของบุคคลอื่น มาถือปฏิบัติ ซึ่งอาจจะเป็นพฤติกรรมที่ผิดหรือไม่ผิดนั้น ขึ้นอยู่กับอัตราส่วนของการติดต่อสัมพันธ์ ความถี่ ช่วงเวลา และความเข้มข้นในการสมาคมเป็นตัวแปรสำคัญในการส่งผลต่อการกระทำผิด หมายความว่า ถ้าบุคคลมีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดถี่หรือบ่อย ๆ และอยู่ในช่วงเวลานาน โอกาสที่บุคคลจะกระทำผิดไปด้วยมีมาก นอกจากนี้ถ้าบุคคลมีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดในช่วงต้น ๆ ของชีวิต พฤติกรรมการกระทำผิดจะเกิดขึ้นและติดตัวไปตลอดชีวิต ในด้านความเข้มข้น

หมายถึง แหล่งที่เป็นแบบแผนของการกระทำผิดเป็นที่ยกย่องมาน้อยเพียงใดต่อบุคคลนั้น ๆ ว่ามีปฏิริยาทางอารมณ์สัมพันธ์กับการสมาคมนั้นเพียงไร ถ้าเข้มข้นมากโอกาสที่บุคคลนั้นจะยอมรับและปฏิบัติตามแบบแผนก็เกิดขึ้นได้มาก ซึ่ง สูดสงวน สุธีสร (2541, น. 64-65) ได้สรุปทฤษฎีนี้ไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

- พฤติกรรมทางอาชญากรรมสามารถเรียนรู้กันได้
- พฤติกรรมทางอาชญากรรมสามารถเรียนรู้ได้จากบุคคลอื่นโดยขบวนการติดต่อสื่อสารทั้งทางด้านภาษาและท่าทาง
- หลักการสำคัญของการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการติดต่ออย่างใกล้ชิดภายในกลุ่ม
 - การเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรม จะประกอบด้วยเทคนิคในการประกอบอาชญากรรมและค่านิยม ทศนคติ แรงบันดาลใจ และแรงขับเคลื่อนภายใน
 - มีแรงจูงใจที่จะเรียนรู้จากข้อกำหนดที่มีปรากฏอยู่ในกฎหมายว่าข้อใดควรเคารพปฏิบัติตาม และข้อใดควรละเมิด
 - หลักสำคัญของทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างนี้คือ การที่คนจะกลายมาเป็นผู้กระทำผิดนั้น เนื่องจากมีแนวโน้มในการที่จะเชื่อที่จะละเมิดกฎหมายมากกว่าเคารพ
 - ความสัมพันธ์ของความแตกต่างหมายถึง ความแตกต่างในช่วงระยะเวลา ความสม่ำเสมอ และลำดับเหตุการณ์ที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับความประพฤติทางอาชญากรรม หรือความประพฤติที่เป็นปรักษต์ต่ออาชญากรรม
 - กระบวนการเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมนั้น จะประกอบด้วยกลไกต่าง ๆ เช่นเดียวกับกระบวนการเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ
 - การจะอธิบายผลของการมีพฤติกรรมอาชญากรรมว่าเป็นการแสดงถึงความต้องการและค่านิยมทั่ว ๆ ไป ไม่สามารถอธิบายกับพฤติกรรมปกติที่มีความต้องการเหมือนกันได้

ทฤษฎีควบคุมทางสังคม (Social Bonding Theory)

มุ่งเน้นการอธิบายอาชญากรรมของเด็กหรือเยาวชน โดยหลักการของทฤษฎีจะมีกระบวนการที่คนในการมองสาเหตุอาชญากรรมคล้ายคลึงกับทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบ โดยเน้นไปทางด้านกระบวนการหรือกลไกการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์จะมีกิเลสหรือแนวโน้มที่จะประกอบอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน เพื่อสนองความต้องการภายในร่างกาย ดังนั้น จำเป็นต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันหรือการป้องกันมิให้มนุษย์ประกอบอาชญากรรม โดย Travis Hirshi (1961) โดยได้นำเสนอว่า พฤติกรรมอาชญากรรมเป็นผลมาจาก พันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางสังคมได้อ่อนแอลงหรือถูกทำลาย มนุษย์จึงไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจหรือภูมิคุ้มกันต่อสิ่งยั่วยุภายนอก

ทำให้มนุษย์ประกอบอาชีพการกรรมหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่าง ๆ สำหรับองค์ประกอบของพันธะทางสังคมตามหลักทฤษฎีนี้มีด้วยกันอยู่ 4 ประการคือ

1. ความผูกพัน หมายความว่า การที่บุคคลมีความผูกพันหรือความรักใคร่กับบุคคลอื่น ทำให้บุคคลมีการพัฒนาการยอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม และสร้างความรู้สึกร่วมหรือสามัคคีสำนึกที่จะควบคุมตนเองให้เป็นคนดีในสังคม

2. ข้อผูกมัด หมายความว่า การที่บุคคลได้ถูกผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรม ของสังคม เช่น เรียนหนังสือ ประกอบอาชีพสุจริต ส่งผลให้บุคคลได้ยากกระทำได้กฎหมาย

3. การเข้าร่วม หมายความว่า การที่บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เป็นเหตุให้บุคคลถูกจำกัดเวลาที่จะไปประกอบอาชีพการกรรม

4. ความเชื่อ หมายความว่า ระดับความเชื่อที่บุคคลมีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม หากอยู่ในระดับสูงก็มีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชีพการกรรม

นอกจากนี้ทฤษฎีควบคุมทางสังคมสามารถอธิบายอาชญากรรมในแหล่งชุมชนแออัดได้สอดคล้องกับทฤษฎีสังคมไร้ระเบียบ ในมุมมองหรือคำอธิบายที่ว่า ในชุมชนแออัดหรือแหล่งเสื่อมโทรมจะประกอบด้วยผู้อยู่อาศัยที่มีพื้นฐานด้านสถานะภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับล่างของสังคมต้องดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาครอบครัว จึงต้องลาออกไปทำงานนอกบ้านเป็นระยะเวลา นานกว่าบุคคลทั่วไป เป็นเหตุให้ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนทั้งในระดับครอบครัวและสังคมชุมชนค่อนข้างต่ำหรือแทบจะไม่มีเลย ดังนั้น กลไกควบคุมทางสังคมของชุมชนแออัดจึงมีอยู่น้อยมาก เป็นเหตุให้บุตรหลานหรือวัยรุ่นที่อาศัยในชุมชนแออัด ไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและพฤติกรรมต่อสิ่งกระตุ้นหรือยั่วยุหรืออบายมุขต่าง ๆ ที่มาพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เยาวชนหรือวัยรุ่นในแหล่งชุมชนแออัดจึงมีพฤติกรรมเข้าไปมีส่วนร่วมอบายมุข เช่น การพนัน ยาเสพติด การเล่นเกมต่าง ๆ ตลอดจนการกระทำผิดกฎหมายอาญา ฯลฯ ในอัตราที่สูงกว่าเยาวชนหรือวัยรุ่นที่อาศัยอยู่ในชุมชนอื่น ดังนั้น หากแหล่งชุมชนแออัดมีกลไกหรือกระบวนการหรือกระบวนการควบคุมทางสังคมที่เข้มแข็งก็จะเป็นปัจจัยที่ยับยั้งหรือปิดกั้นมิให้เยาวชนมีการกระทำผิดกฎหมายหรือเข้าไปมีส่วนร่วมกับอบายมุขต่าง ๆ ยิ่งไปกว่านี้ ทฤษฎีควบคุมทางสังคมยังอธิบายสาเหตุของอาชญากรรมในผู้ใหญ่ด้วย โดย Sampson and Laub's (1993) ได้เสนองานศึกษา "Age-Graded Theory of Informal Social Control" มีหลักการสำคัญในการอธิบายสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมไม่แตกต่างกับทฤษฎีควบคุมทางสังคมทั่วไป หากแต่ได้นำเสนอปรากฏการณ์ที่แตกต่างออกไป โดยนำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิตกับผู้ใหญ่ที่มีอิทธิพลที่ยับยั้งหรือจุดดึงบุคคลที่กระทำผิด ให้นำกลับมาเป็นคนดีของสังคมต่อไป

โดยนำเสนอว่า ปัจจัยสำคัญดังกล่าวได้แก่ การแต่งงานหรือการมีคู่สมรสหรือบุตร และการมีหน้าที่การงานที่มั่นคง

โดยทฤษฎีนี้นำเสนอว่า พฤติกรรมอาชญากรรมของบุคคลจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตลอดจนเวลาตามช่วงชีวิต ในวัยเด็กสภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บุคคลมีพฤติกรรมอาชญากรรม และเมื่อมีพฤติกรรมอาชญากรรมแล้ว บุคคลจะก็มีความผูกพันทางสังคมต่ำ หากบุคคลดังกล่าวได้มีโอกาสที่จะพัฒนาหรือสร้างผูกพันกับสถาบันบันทางสังคมแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน หรือมีหน้าที่การงานที่มั่นคง บุคคลก็มีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมอาชญากรรมลดน้อยลงตามลำดับ

ภาพที่ 2.4

กรอบการอธิบายสาเหตุของการกระทำผิดโดย
ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bond)

บุคคลมีความผูกพันกับสังคมมาก

บุคคลมีความผูกพันกับสังคมน้อย

อาชญากรรมเกิดน้อย

อาชญากรรมเกิดมาก

กล่าวโดยสรุปแล้วแนวคิดในการพยายามอธิบายการกระทำผิดของบุคคลในสังคมของสำนักคิดทางอาชญาวิทยาที่ถือว่าศึกษาเกี่ยวกับอาชญากรรมโดยตรง ของทั้งสองสำนักคิดที่นำมาสู่ทฤษฎีทางอาชญาวิทยานั้น มีพื้นฐานความเชื่อในสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมแตกต่างกันไปที่สุดแล้วนำมาซึ่งกระบวนการค้นในการป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคมแตกต่างกันไปซึ่งจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

แนวคิดการป้องกันอาชญากรรม

ไม่ว่าขอบเขตนิยามของอาชญากรรมจะเป็นการละเมิดกฎหมายอาญา หรือเพียงการกระทำที่ละเมิดบรรทัดฐานของสังคมจนเห็นว่าเป็นความผิดหรือไม่ก็ตาม อาชญากรรมเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าหากมีมากเกินไปก็จะเป็นอันตรายต่อบุคคล ชุมชน สังคมแก่ชีวิต ในทุกสังคมจึงพยายามหาทางควบคุม การควบคุมอาชญากรรมก็คือการทำให้อาชญากรรมลดลงในระดับที่คนในสังคมทนได้ ซึ่งวิธีการลดปัญหาอาชญากรรมโดยทั่วไปมักจะกระทำกันอยู่สองวิธีคือ การป้องกัน

อาชญากรรม ซึ่งหมายถึงการป้องกันมิให้บุคคลละเมิดกฎหมายอาญา หรือบรรทัดฐานของสังคม และป้องกันมิให้คนที่เคยกระทำผิดมาแล้วต้องมากระทำผิดซ้ำอีก และการปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งหมายถึง การจัดการกับผู้ที่เป็นภัยและทำลายความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม พัฒนาการของการป้องกันอาชญากรรมในอดีตที่ผ่านมา การจัดการกับปัญหาอาชญากรรมถือกันว่าเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ที่มีมนุษย์มีอำนาจและหน้าที่ที่จะปกป้องตนเอง และสามารถแก้แค้นแก้ผู้ที่ก่อการละเมิดด้วยตนเอง โดยยังไม่มียุติธรรมเข้าไปเกี่ยวข้อง การแก้แค้นทดแทนนี้นับว่าเป็นหนทางหนึ่งของการป้องกันอาชญากรรม ทั้งนี้เพราะเมื่อผู้ละเมิดก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกละเมิด ผู้ละเมิดก็จะได้รับผลตอบแทนที่สาสมกับความผิด อันส่งผลให้ไม่กล้ากระทำผิดอีกเพราะเกรงภัยที่อาจกลับมาหาตนเอง ต่อมาเมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้นเกิดเป็นชุมชน และรัฐ การปล่อยให้มีการแก้แค้นกันเองระหว่างบุคคล จึงอาจก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้น เกิดความรู้สึกที่จะต้องเลิกวิธีการแก้แค้นกันเองเสีย หัวหน้าผู้ปกครองหรือรัฐจึงถือสิทธิและอำนาจแต่เพียงผู้เดียวที่จะลงโทษผู้กระทำผิดเสียเอง มีผู้สรุปการมอบโอนอำนาจในการลงโทษผู้กระทำผิดของบุคคลไปสู่รัฐไว้ว่า เกิดจากการที่จารีตประเพณีการแก้แค้นส่วนบุคคลถูกแทนที่โดยหลักการที่ว่า เมื่อสมาชิกคนหนึ่งคนใดของชุมชนถูกรายชุมชนทั้งหมดเป็นผู้ได้รับความเสียหาย ดังนั้นสิทธิในการกระทำต่อผู้กระทำผิดความผิด จึงถูกมอบโอนไปให้แก่รัฐในฐานะที่เป็นตัวแทนของบุคคลนั่นเอง และการลงโทษผู้กระทำผิดความผิดจึงถูกใช้เป็นมาตรการในการป้องกันอาชญากรรมโดยรัฐวิธีหนึ่ง มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อแก้แค้นให้แก่สังคม (Retribution) เหตุผลก็คือ ก่อให้เกิดความเจ็บปวดแก่ผู้ที่กระทำผิด ทำให้สังคมรู้สึกรังเกียจและไม่เห็นด้วยกับการกระทำของอาชญากร และเพื่อป้องกันการเกิดอาชญากรรม (Deterrence) เหตุผลก็คือ ถ้าผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษเสียบ้างก็จะไม่กล้ากระทำผิดอีก นอกจากนี้ยังเป็นการป้องกันมิให้บุคคลอื่นเอาเยี่ยงอย่าง เพราะถ้าเอาเยี่ยงอย่างก็จะถูกลงโทษในทำนองเดียวกันกับผู้ที่เคยกระทำผิดโดนมาแล้ว การป้องกันอาชญากรรมในแนวทางข้างต้นสอดคล้องไปตามพัฒนาการของแนวคิดการกระทำผิดของมนุษย์ของสำนักคิดคลาสสิกที่เน้น เน้นความรุนแรง รวดเร็ว และแน่นอนในการลงโทษ เป็นเครื่องมือในการข่มขู่ยับยั้งพฤติกรรม การกระทำผิด ซึ่งเมื่อพัฒนาการของสังคมเปลี่ยนแปลงไป รัฐจะมีการบัญญัติกฎหมายที่กำหนดบทลงโทษที่ชัดเจนและแน่นอน ใช้บุคคลสามารถเลือก และตัดสินใจจะแสดงพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งต่อมาเมื่อเกิดแนวคิดของสำนักคิดปฏิฐานนิยมที่มองว่าสาเหตุจากการกระทำผิดเกิดจากปัจจัยแวดล้อมไม่ใช่จากการเลือกที่จะกระทำพฤติกรรมของผู้กระทำผิดแต่ฝ่ายเดียว การลงโทษผู้กระทำผิดจึงไม่ได้ทำให้อาชญากรรมลดลงไปได้ การป้องกันอาชญากรรมที่มุ่งไปสู่การปรับเปลี่ยน แก้ไข มิให้เกิดเงื่อนไขของการกระทำผิดได้

อย่างไรก็ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว พัฒนาการของการป้องกันอาชญากรรม รัฐเป็นผู้ได้รับ อาณัติ (Mandate) รวมทั้งยึดอำนาจในการให้เป็นผู้ดำเนินการในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม แต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นที่ผ่านมารัฐจึงได้กำหนดหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการควบคุมและส่งเสริม บุคคลให้ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบบรรทัดฐาน หรือเกณฑ์ทางสังคม (Social Norms of Regulations) เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นระเบียบเรียบร้อย เสถียรภาพทางสังคม และสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของ กฎหมายขึ้นมา ตำรวจจึงเป็นองค์กรแรกในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐกำหนดขึ้นมา มีหน้าที่ต้องการ ตรวจสอบและป้องกันอาชญากรรม ตลอดจนรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน การป้องกันอาชญา กรรมในหน้าที่ของตำรวจนั้นได้มีการปฏิบัติกันมาช้านาน และกลายเป็นงานหลักของตำรวจและมีความสำคัญยิ่งกว่าการสืบสวนสอบสวน การจับกุม และการลงโทษผู้กระทำผิด ตามแนวทฤษฎี บังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement) เพื่อป้องกันอาชญากรรม

ขณะที่ทฤษฎีบังคับใช้กฎหมายได้ค่อย ๆ เสื่อมคลายลงพร้อมกับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ ทั้งจากนักวิชาการและนักปฏิบัติการเกี่ยวกับทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมายแบบดั้งเดิมได้เพิ่มมากขึ้น การป้องกันอาชญากรรมในอีกลักษณะหนึ่งกลับได้รับความสนใจมากขึ้น แนวทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (Community Relations) เพราะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปอาชญากรรมเป็นสิ่งที่ควบคุม และแฝงเร้น อยู่ในสังคมชุมชนทั่วไป เป็นการยากที่ฝ่ายปราบปรามจะแยกอาชญากรรมเหล่านี้ออกจากกลุ่มพลเมือง ดังนั้น มาตรการที่ดีที่สุดในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมให้ได้ผลคือ การแสวงหาความร่วมมือ และคืนอำนาจในการดูแลตัวเองให้แก่ประชาชน ซึ่งแนวความคิดนี้เกิดโดยกลุ่มอาชญาวิทยา แห่งชิคาโก สหรัฐอเมริกาหรือ The Ecological School of criminology หลักทฤษฎีอาชญาวิทยา กลุ่มชิคาโก เชื่อว่าการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการรักษาความปลอดภัย ก่อให้เกิดความสมัครสมานกลมเกลียวและความร่วมมือร่วมใจในการป้องกันอาชญากรรมภายในชุมชน โดยเน้นการสร้างสัมพันธ์ในชุมชน จัดเป็นความเห็นแย้งต่อการรักษาความปลอดภัยของอาคาร สถานที่และการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนที่มุ่งเน้นเฉพาะด้านวัสดุอุปกรณ์ จำนวนเจ้าหน้าที่ ตำรวจ

นอกจากนี้จากผลการศึกษาวิจัยของนักอาชญาวิทยากลุ่มชิคาโก ซึ่งพบว่า อาชญากรรม เป็นปรากฏการณ์ถาวรตามลักษณะพื้นที่ บริเวณใดที่เกิดอาชญากรรมขึ้นบ่อยครั้งมักเกิด อาชญากรรมซ้ำอยู่เสมอ ในบริเวณแหล่งเสื่อมโทรมบางแห่งแม้จะมีผู้อยู่อาศัยลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามกาลเวลาโดยบุคคลต่างเชื้อชาติ ศาสนา แต่สถิติอาชญากรรมในพื้นที่ดังกล่าวก็ยังคง สูงอยู่เช่นเดิม กลุ่มชิคาโกจึงสรุปว่า การระเบียบของสังคม (Social Disorganization) สืบเนื่องมา จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในยุคก่อนความเจริญทางอุตสาหกรรม เข้าสู่ชุมชนในยุคอุตสาหกรรม นำมาซึ่งปัญหาอาชญากรรมและปัญหาสังคมอื่น ๆ

หลักของแนวทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์เพื่อป้องกันอาชญากรรมจึงเป็นการ การจัดสภาพทั่วไป ไม่ว่าจะในระดับเมือง ชุมชนหรือละแวกบ้านในลักษณะเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลง่ายต่อการควบคุม สังเกตตรวจตราโดยไม่ล่วงล้ำสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล รวมทั้งมุ่งสนับสนุนส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันชีวิตร่างกายและทรัพย์สินทั้งของตนและบุคคลอื่นให้ปลอดภัยจากภัยอาชญากรรม โดยไม่ได้มองข้ามบทบาทของตำรวจ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาอาชญากรรม แต่ได้เสนอแนะให้มีการปรับบทบาทใหม่สำหรับตำรวจเป็นฝ่ายวางแผน สนับสนุน และให้คำปรึกษาแก่ชุมชนในการป้องกันอาชญากรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ตำรวจตามแนวทฤษฎีนี้จะไม่มีสภาพเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการป้องกันอาชญากรรม

ตำรวจชุมชนสัมพันธ์ (Police-Community Relation หรือ PCR) จึงเป็นการปฏิบัติที่มาจากแนวคิดที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเข้าใจปัญหาของตำรวจ มีสัมพันธภาพอันดีกับตำรวจ และเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม มีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในชุมชน ตำรวจชุมชนสัมพันธ์เป็นหลักการที่สำคัญในการที่จะเสริมสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างตำรวจและประชาชนในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ในทางปฏิบัติเกี่ยวกับตำรวจชุมชนสัมพันธ์นั้น มีการดำเนินการพอสรุปได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. มีการจัดตั้งหน่วยตำรวจชุมชนสัมพันธ์ขึ้นภายในองค์กรตำรวจ เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดที่มีลักษณะถาวรและชั่วคราวในหลายลักษณะตามความเหมาะสมกับชุมชน
2. การจัดให้มีโครงการสนับสนุนการปฏิบัติงานของตำรวจ เช่น การเชิญประชาชนร่วมตรวจท้องที่ในรถสายตรวจ การจัดพบปะสังสรรค์ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ปฏิบัติงานกับประชาชนในท้องที่ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตามจากการป้องกันอาชญากรรมตามใช้แนวคิดแบบชุมชนสัมพันธ์ก็มักเกิดความสับสนไม่เข้าใจในแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับตำรวจชุมชนสัมพันธ์ในหมู่ตำรวจ ที่คิดว่าเป็นเพียงสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตำรวจกับชนกลุ่มน้อยเท่านั้น หรือมองว่าเป็นการประชาสัมพันธ์งานของตำรวจ ขณะที่ประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนที่มีอัตราอาชญากรรมสูงมักไม่เข้าร่วมโครงการ และปัญหาในประเทศอเมริกาประชาชนซึ่งมีหลายเชื้อชาติที่เข้าร่วมมักจะมีปฏิกิริยากระทบกระทั่งกันเกิดขึ้นระหว่างการประชุม ซึ่งสิ่งนี้นำไปสู่การหวาดกลัวอาชญากรรมการเหยียดผิวและอาชญากรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวพันกับความคิดหรือความรู้สึก

จนในที่สุดแนวความคิดเพื่อการป้องกันอาชญากรรมโดยเรียกว่าหลักการตำรวจชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีต้นกำเนิดในประเทศสหรัฐอเมริกา ในเมือง Flin มลรัฐ Michigan และเมือง Newark มลรัฐ New Jersey ได้นำมาใช้ในการโครงการสายตรวจเดินเท้า ประมาณปลายทศวรรษ 1970 เจ้าหน้าที่ตำรวจในเมืองทั้งสองนี้ได้รับการอบรมถึงวิธีการขอความร่วมมือจากชุมชนในการ

แก้ไขปัญหามาและวิธีการใหม่ในการกำหนดประเด็นแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดกับบุคคลหลัก การตำรวจชุมชนมีพัฒนาการมาจากแนวความคิดแบบชุมชนสัมพันธ์ เพราะหลักการตำรวจชุมชนได้นำมาข้อดีและข้อเสียต่าง ๆ ของสองทฤษฎีข้างต้นมาปรับปรุงโดยเพิ่มเติมหลักแนวความคิดแบบใหม่เข้าไปจนกลายเป็นทฤษฎีที่มีประสิทธิภาพในการนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม

โครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการตามหลักการตำรวจชุมชนอาจจะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไป แต่เนื้อแท้แล้วโครงการเหล่านั้นก็ดำเนินการตามหลักการมูลฐาน 4 ประการของหลักการตำรวจชุมชน นั้น ก็คือ

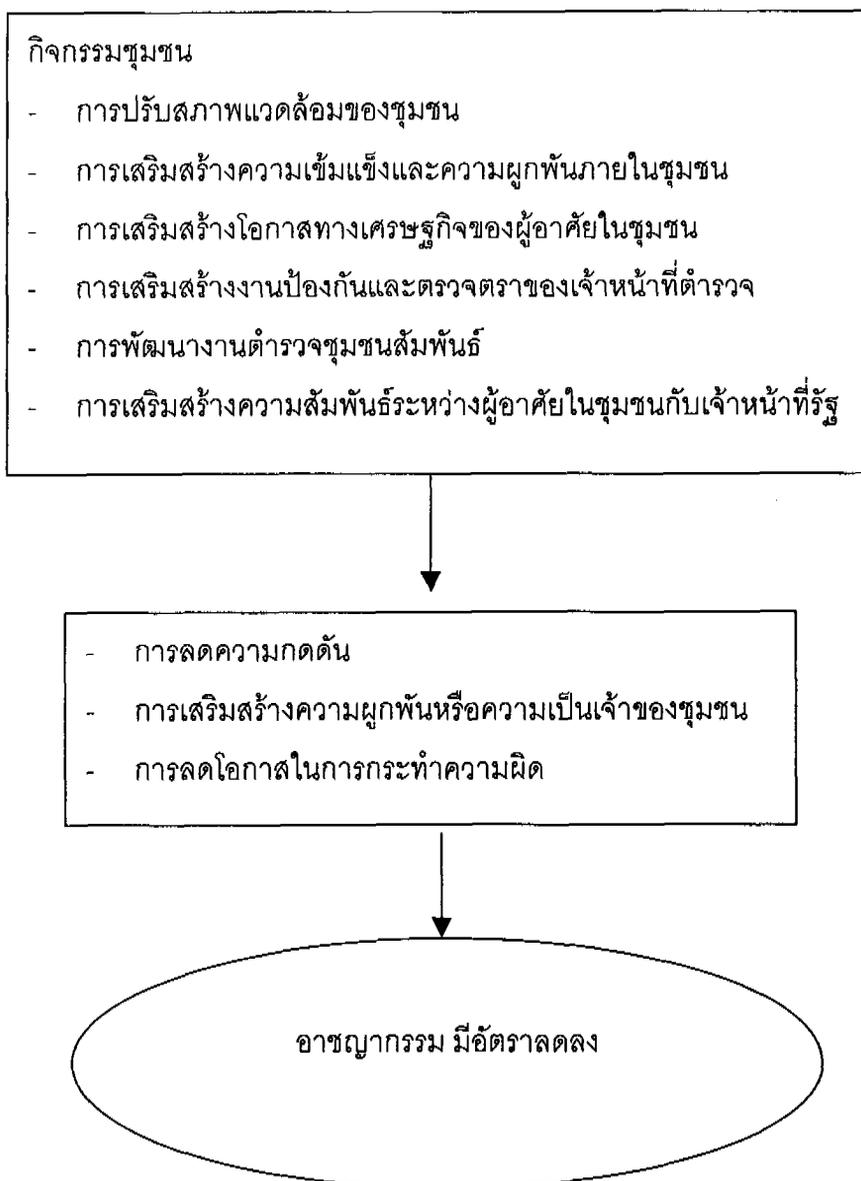
- 1) การป้องกันอาชญากรรมพื้นฐานในชุมชน (Community-based Crime prevention)
- 2) การพัฒนากิจกรรมสายตรวจเพื่อเน้นการให้บริการในเหตุการณ์ปกติ (reorientation of patrol activities to emphasize non emergency Servicing)

- 3) เพิ่มความรับผิดชอบให้กับประชาชน (increased accountability to the public)
- 4) กระจายอำนาจสั่งการ (decentralization of command)

โดยหลักการแล้วหลักการตำรวจชุมชนกำหนดให้เจ้าหน้าที่ตำรวจและชุมชนทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดเสมือนหนึ่งเป็นหุ้นส่วนกันในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ปัญหาอาเสพติด ปัญหาความหวาดกลัวภัยอาชญากรรม สภาพไร้ระเบียบทางสังคม ปัญหาความเสื่อมโทรมของชุมชน และปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในชุมชน ประชาชนจะถูกร้องขอให้จัดการกับปัญหาของตนเองมากขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจมีอิสระในการทำงานและตัดสินใจในการพัฒนาแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อน อันเป็นการอุดช่องว่างในเรื่องปัญหาการบังคับบัญชาตามสายงาน ประชาชนจะมีความรู้สึกปลอดภัย และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของสังคมมากขึ้น

ตามแนวคิดทฤษฎีตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่ารูปแบบในการป้องกันปัญหาที่ตำรวจเป็นผู้ดำเนินการซึ่งได้มีการพัฒนาจนกระทั่งในปัจจุบันนี้อาจสามารถพิจารณากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของงานตำรวจซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ภาครัฐโดยเฉพาะงานตำรวจเห็นว่าการเกิดขึ้น และการจะควบคุมอาชญากรรมในชุมชนนั้นอยู่บนพื้นฐานของการจัดการความสัมพันธ์ในชุมชน ได้ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.5
 กรอบแนวคิดในการนำทฤษฎีทางอาชญาวิทยามาใช้
 ในการป้องกันอาชญากรรม

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม เป็นคำที่เริ่มแพร่หลายในหมู่นักการเมืองและนักวิชาการ แม้ว่าคำที่ว่านี้จะยังไม่เป็นที่คุ้นเคยในหมู่สาธารณชน นอกจากนี้นักการเมืองหรือนักวิชาการที่ใช้คำนี้บ่อยครั้งยังมีความสับสนและความเข้าใจที่ไม่ตรงกันว่า “ทุนทางสังคม คืออะไร” และ “จะวัดทุนทางสังคมได้อย่างไร” ซึ่งหากพิจารณาแบบผิวเผิน คำว่าทุนทางสังคมสื่อความหมายถึงบางอย่างที่เกี่ยวกับ “ชุมชน” “ประชาสังคม” และ “เครือข่ายสังคม” และบางสิ่งที่คุณคนไปข้องเกี่ยวกับผู้อื่น ความหมายเหล่านี้ดูเหมือนจะครอบคลุมใจความทุกสิ่ง หรือไม่กี่ไร้ความหมายได้ในขณะเดียวกัน (David, 2005) ดังนั้นสำหรับบางคน ทุนทางสังคมจึงมีไม่มีความหมายในเชิงทฤษฎี ขณะที่สำหรับนักวิชาการที่คนสำคัญ ๆ อยู่ในแวดวงปัจจุบัน ทุนทางสังคม มีความสำคัญอย่างมาก เป็นแนวคิดที่น่าสนใจ ที่ได้เกิดขึ้นมาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ในช่วงห้าสิบปีที่ผ่านมา

ความน่าสนใจของแนวคิดทุนทางสังคม มี 2 มิติ (David, 2005)

มิติแรก เป็นแนวคิดที่มาจากความคิดทางการเมืองตามยุคสมัย ที่อ้างถึงความสำคัญของสังคมและให้ความรู้สึกในเชิงเศรษฐกิจ (hard-nosed economic feel) โดยคำนิยามจากกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมืองของยุค 1980 และตอนต้นของ, 1990 นักวิชาการของตะวันตกในยุคนี้รู้สึกว่าคุณาตมมองทุนทางสังคมในมุมมองทางเศรษฐกิจ ในพรรคการเมือง กึ่งซ้ายจึงมีการนำนิยามที่เพิ่มมุมมองทางสังคมในช่วงตอนกลางศตวรรษ, 1990 สะท้อนให้เห็นว่าตัวแบบการพัฒนาที่ประยุกต์เอาการตลาดมาใช้ในหลายส่วนของโลกที่มุ่งสู่ทุนนิยม ทุนทางสังคมเป็นตัวแปรที่ขาดหายไป ที่นักเศรษฐศาสตร์ได้เคยมองข้าม

มิติที่สอง แนวคิดทุนทางสังคมเกิดงานวิจัย บทความจำนวนมาก ที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ และ คุณภาพของเครือข่ายของบุคคลในสังคมที่มีความแตกต่างกัน แต่ส่งผลต่อ ผลิตผลสำคัญ ๆ ของสังคมรวมทั้ง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสาธารณสุข อาชญากรรม ซึ่งนักวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์บางอย่างที่อยู่บนพื้นฐานเดียวกัน

โดยเกี่ยวกับทุนทางสังคมนั้น Albert Hirschman (1984) เปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนทรัพยากรทางศีลธรรม (moral resource) และเป็นทรัพยากรประเภทที่ใช้ไม่มีวันหมด อย่างไรก็ตามทรัพยากรประเภทนี้จะไม่มีประโยชน์อะไรเลยถ้าไม่ถูกนำมาใช้ ซึ่งต่างไปจากทุนทางกายภาพ (physical capital) และทุนอื่น ๆ ทั่วไปที่เคยมีมา (conventional capital) เพราะทุนเหล่านี้จะหมดไปเมื่อถูกนำมาใช้ Hirschman ได้เปรียบทุนทางสังคมว่า เป็นเสมือนสินค้าสาธารณะ (public good) ที่ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยภาคเอกชน และจะต้องมาจากกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ อันประกอบไปด้วย ความผูกพันกัน จารีตประเพณี และ

ความไว้วางใจกัน (ties, norms, and trust) ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน (social setting)

Robert D. Putnam (อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548) ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญอย่างน้อย 2 ประการคือ ประการแรก ทุนทางสังคมทำให้คนสามารถแก้ปัญหาได้ง่ายขึ้น ... ผู้คนอาจจะดีขึ้นถ้าพวกเขามีความร่วมมือกัน และมีการแบ่งปันกัน ประการที่สอง ทุนทางสังคมช่วยเหลือสิ่งกลไกการทำงานในชุมชน ทำให้ชุมชนอยู่กันอย่างสันติและมีความสงบมากขึ้น ทั้งนี้ เมื่อคนในชุมชนมีความรู้สึกไว้วางใจกัน ก็จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่มีการทำเป็นกิจวัตรประจำวันของประชาชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่ประชาชนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ อย่างไรก็ตามมีข้ออภิปรายอย่างมาก และข้อโต้แย้งเกี่ยวกับขอบเขต และคำนิยามของทุนทางสังคม การศึกษาที่เกี่ยวกับทุนทางสังคมที่ผ่านมาจึงมักเป็นการมุ่งหาขอบเขตและรายละเอียดของแนวคิดทุนทางสังคมที่น่าจะเป็น ซึ่งเพื่อการทำความเข้าใจจึงจำเป็นต้องมีการขยายทำความเข้าใจในประเด็นของทุนทางสังคมดังต่อไปนี้

ที่มาของคำว่าทุนทางสังคม

ในเชิงทฤษฎีของแนวคิดทุนทางสังคมนี้ อาจกล่าวได้ว่าเริ่มมาจาก นักปรัชญา และ นักวิชาการ อาทิ Adam Smith, de Tocqueville and Durkheim หรือแม้แต่ในผลงานของ Aristotle ได้แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญที่ชุมชนมีส่วนต่อปัจเจกบุคคล

Durkheim (1964, p. 28 quoted in Berkman and Kawachi, 2000) ได้กล่าวว่า ชาติ (nation) จะดำรงอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ รัฐ และปัจเจกบุคคล โดยที่ปัจเจกบุคคลต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากเพียงพอ เดิร์กไฮม์ยังกล่าวว่า พฤติกรรมที่เป็นตัวของตัวเองของปัจเจกบุคคล ก็สามารถทำความเข้าใจได้ว่าไม่ได้เป็นความแปลกแยกไปจากคุณลักษณะของชุมชนที่ปัจเจกบุคคลนั้นอาศัยอยู่ และมีความสัมพันธ์ที่โอบอุ้มปัจเจกบุคคลนั้น เดิร์กไฮม์ได้ตั้งสมมุติฐานต่อปรากฏการณ์ของการฆ่าตัวตายว่า แม้ว่าการฆ่าตัวตายเป็นความคิดของปัจเจกบุคคลที่ถือว่าเป็นการตัดสินใจแท้ ๆ ของบุคคลแต่อัตราการฆ่าตัวตาย ก็สามารถอธิบายได้เป็นอย่างดีจากแรงขับภายนอกทางสังคมที่มีต่อปัจเจกบุคคลนั้น ซึ่งเดิร์กไฮม์ ชี้ให้เห็นว่าการฆ่าตัวตายเป็นเรื่องไม่ธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคม และกลุ่มต่าง ๆ โดยเป็นตัวชี้วัดคุณลักษณะของสังคมได้ถึงระดับพันธะและความเข้มแข็งทางสังคม ที่สามารถจะปกป้องสมาชิกของกลุ่มจากการฆ่าตัวตาย ด้วยการสนับสนุนกำลังใจซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนให้กำลังใจเมื่อเกิดความท้อแท้ แทนที่จะทิ้งให้ปัจเจกบุคคลอยู่กับตนเองคนเดียว

ขณะที่นักเศรษฐศาสตร์หลายคนอ้างว่า การตั้งต้นของแนวคิดของทุนทางสังคม พบได้จากหลักการทางเศรษฐศาสตร์ ตั้งแต่ในสมัยของ Adam Smith ในยุคศตวรรษที่ 18 สิ่งที่ดีได้กล่าวไว้เรื่อง ระบบคุณธรรมในเรื่องการตลาดต่าง ๆ ที่ให้ความสนใจกับความสำคัญของความเห็นอกเห็นใจระหว่างกัน เครือข่ายและคุณค่าในแง่มุมมองของการตลาดที่ยั่งยืน แม้ว่าตัวอย่างของตลาดที่สมิทกล่าวอ้างไม่ใช่เป็นไปในทิศทางบวกเสมอไป อาทิ วิธีการที่พ่อค้าร่วมกัน เพื่อที่จะร่วมกันต่อสู้กับภาคสาธารณะเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่ม และแม้ว่ามีการกล่าวอ้างถึงแนวคิดทุนทางสังคม แต่นักเศรษฐศาสตร์ในยุคนั้นก็ไม่ให้ความสนใจมากนักกับบทบาทของเครือข่ายทางสังคม และบรรทัดฐานในวิถีทางเศรษฐกิจ (Piazza-Giorgi, 2002)

Putnam (quoted in Woolcock, 1998) อ้างถึงการใช้คำว่า "ทุนทางสังคม" อย่างเฉพาะเจาะจงครั้งแรก ๆ เกิดจาก Hanifan ที่กล่าวถึงทุนทางสังคมหมายถึง "ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่จับต้องได้ที่นับได้ในชีวิตประจำวันของผู้คน ได้แก่ ความตั้งใจจริง (good will) พวกพ้อง (fellowship) ความเห็นอกเห็นใจ (sympathy) และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างปัจเจกบุคคล และครอบครัว ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับทุนทางสังคม 2 ประเด็นที่ Hanifan กล่าวถึง ได้แก่ ประการแรก คำนิยามทุนทางสังคม เหมือนกับคำนิยามที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันอย่างมาก ซึ่งเป็นการเสริมแนวคิดอย่างต่อเนื่องระหว่างอดีตและแนวคิดในปัจจุบัน ประการที่สอง Hanifan เลือกใช้คำนี้เพื่ออภิปรายกับพวกนักธุรกิจด้วยภาษาทางเศรษฐศาสตร์ มากกว่าการเน้นความสำคัญของชุมชน อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามแม้ว่านักวิจัยจำนวนมากจะยังคงทำงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของ Hanifan เช่น ความสำคัญของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐาน "สมรรถนะของชุมชน" (community competence) แต่คำว่า "social capital" ยังไม่ได้ถูกใช้อย่างแพร่หลาย การสร้างทุนทางสังคมในแนวทางของ Hanifan นั้น (อ้างถึงใน วรวิมล โรมรัตนพันธ์, 2548) ได้เสนอไว้ในรูปของกระบวนการ (process) โดยเริ่มจากการที่ปัจเจกบุคคลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างพลังด้วยการร่วมมือระหว่างกันในการแก้ไขปัญหา จากนั้นปัจเจกบุคคลก็จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยอาศัยมิตรภาพ และความเห็นอกเห็นใจกัน และผลจากความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวทำให้สมาชิกทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้เกิดพลังในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมที่ชัดเจนย้อนไปในปี 1980 โดย Pierre Bourdieu (1992, p. 119) ตั้งข้อสังเกตว่านักเศรษฐศาสตร์มักจะเป็นเจ้าของแนวคิดต่าง ๆ ในเชิงนโยบายและในทางสังคมศาสตร์ และมักได้เพิกเฉยต่อความสำคัญในเรื่องใหญ่ ๆ อย่าง วิถีทางสังคมและทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้เขายังได้ตั้งข้อสังเกตว่า เศรษฐศาสตร์แบบดั้งเดิมนั้นจำกัดตัวเองในการศึกษาอยู่ในกรอบแคบ ๆ เฉพาะแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ การศึกษาเช่นนั้นทำให้ละเลยข้อเท็จจริงที่ว่า

ทุนที่เป็นพื้นฐานนั้น มี 3 ประการ ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) และ ทุนทางสังคม (social capital) โดยได้นำเสนอานิยามของคำว่าทุนทางสังคมไว้ว่า “ทุนทางสังคม คือ ผลรวมของทรัพยากร ที่มีอยู่จริงหรือโดยสภาพ ที่เพิ่มให้กับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มโดยการครอบครองอย่างเด่นชัดซึ่งเครือข่ายที่ทนทานของมากหรือน้อยกว่า ความสัมพันธ์ในเชิงสถาบันของความสนิทชิดเชื้อระหว่างกัน และ การยอมรับ อย่างเป็นที่ทราบกันดีว่า ทุนสามารถมีหลากหลายรูปแบบ ที่จะอธิบายโครงสร้างและวงรอบแห่งการเคลื่อนไหวแห่งสังคมที่แตกต่าง”

ขณะเดียวกัน James Coleman (Coleman, 1988) เสนอ แนวคิดกว้าง ๆ ของทุนทางสังคม ที่กว้าง ๆ ดังนี้ “ทุนทางสังคม ถูกนิยามโดยหน้าที่ในตัวมันเอง ไม่ใช่แค่เพียงหนึ่งเดียวทั้งหมดแต่หลากหลาย ด้วยพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ทุนทางสังคมประกอบด้วยมุมมองบางประการของโครงสร้างต่าง ๆ ทางสังคม และ ทุนทางสังคมทำให้การประพฤติปฏิบัติของผู้ที่เกี่ยวข้องง่ายขึ้น ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม ในโครงสร้างนั้น ๆ และเช่นเดียวกับรูปแบบอื่น ๆ ของทุน ทุนทางสังคมก่อให้เกิดผลผลิต ทำให้มีความเป็นไปได้ ของการยอมรับเป้าหมายสุดท้าย ถ้าขาดทุนทางสังคมไป เป้าหมายที่ว่่านั้นจะไม่มีทางเป็นไปได้”

Robert Putnam (1993; 2000 quoted in David, 2005) ซึ่งได้ศึกษา “การทำให้ประชาธิปไตยประสบผลสำเร็จ” (Making Democracy Work) โดยเปรียบเทียบพื้นที่ต่าง ๆ กันในประเทศอิตาลี ในความพยายามที่จะอธิบายว่าอะไรที่ทำให้รัฐท้องถิ่นแต่ละแห่งมีประสิทธิภาพเหนือกว่ากัน พบว่า ประสิทธิภาพที่แตกต่างกันของรัฐท้องถิ่น ความรวดเร็วในการปฏิบัติ ประสิทธิภาพของงานและการรับรู้จากสาธารณชน ไม่สามารถที่จะลดขนาดของงบประมาณ หรือกรอบนโยบาย Putnam สรุปว่า ปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพของรัฐท้องถิ่น คือ ความแน่นแฟ้นของวิถีความสัมพันธ์ และระดับของความเชื่อถือ ระหว่างผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ประเด็นของ Putnam มีความสำคัญตรงความแตกต่างของความสำเร็จของรัฐท้องถิ่น เป็นผลมาจากความแตกต่างของทุนทางสังคมระหว่างท้องถิ่น รัฐท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จมากที่สุด ส่วนใหญ่อยู่ทางเหนือ ที่ซึ่งเป็นพื้นที่มีระดับทุนทางสังคมสูง ซึ่งวัดโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ในองค์กรสมาคมในแนวราบ และมีระดับของความเชื่อทางสังคมสูงระหว่าง ผู้คน สาเหตุแห่งทุนทางสังคมที่มีสูงนี้ Putnam อธิบายโดย วิถีทางการเมืองและวัฒนธรรมที่มีมากกว่าพันปี รัฐท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพน้อยกว่า มักอยู่ทางตอนใต้ ระบุได้โดยการมีระดับความไม่ไว้ใจกันระหว่างผู้คนที่ซึ่ง ให้ความสนับสนุนและเชื่อถือแต่คนในครอบครัว ในท้องถิ่นเช่นว่านี้ มีระดับของสมาคมแนวราบต่ำ และองค์กรทางสังคมมักมีรูปแบบแนวตั้ง หรือมีลักษณะเป็นสายการบังคับบัญชา ซึ่งความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับอำนาจและระบบอุปถัมภ์ ต้นตอของรูปแบบทางสังคมเช่นว่านี้ปรากฏเด่นชัดไปในอดีต ดังนั้นเงาของประวัติศาสตร์

จึงเป็นตัวหล่อหลอมต่อสถาบันและวิถีชีวิตของปัจจุบัน งานศึกษา Putnam ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น เริ่มจากประชาชนในสังคม นั้น มีระบบคิด และค่านิยมที่ดี โดยได้เน้นให้เห็นว่า ระบบคิดที่ประชาชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาสาธารณะร่วมกัน ทำให้ทุกคนได้หันมาให้ความร่วมมือกัน หรือการที่ประชาชนมีค่านิยมที่ดีร่วมกัน อาทิ มีความไว้วางใจกัน มีการเคารพกฎหมาย ผู้นำมีความซื่อสัตย์ มีความโปร่งใส มีความเป็นธรรม รักความเสมอภาค มีความสามัคคีชอบมีส่วนร่วม และมีความซื่อสัตย์ ซึ่งระบบความคิด และค่านิยมดังกล่าวในหมู่ประชาชนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมนั้นเป็นไปในทางที่ดี และนำไปสู่ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ดี (วรวิฑูมิ โรมรัตนพันธ์, 2548)

Fukuyama (1995) ให้นิยามทุนทางสังคมโดยมีมุมมองที่ต่างจาก Bourdieu ที่มองว่า นักเศรษฐศาสตร์ได้ละเลยต่อความสำคัญของทุนทางสังคมที่มีในภาพรวม แต่กลับไปสนใจในบางส่วน และกล่าวว่าลักษณะที่มีมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีของเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งจับคู่กันในแบบเสรีภาพของอเมริการูปแบบหนึ่ง กับอีกรูปแบบการแทรกแซงแบบเอเชียอีกรูปแบบหนึ่ง ถือเป็นการเข้าใจไปผิด ๆ เพราะละเลยต่อความคล้ายคลึงกันของทุนทางสังคม สำหรับทุนทางสังคมของสหรัฐอเมริกา จากการมีระดับการเชื่อถือของผู้คนอย่างสูง เป็นรากฐานสำคัญของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศ ในทางกลับกันยังเสนออีกว่า ในประเทศที่มีเศรษฐกิจไม่ดี อาทิ รัสเซีย และส่วนใหญ่ในทวีปแอฟริกา มีรากฐานมาจากการขาดความเชื่อถือของผู้คนของตนเอง นอกจากนี้ Francis Fukuyama (1999) ได้เขียนงาน Social Capital and Civil Society (อ้างถึงในวรวิฑูมิ โรมรัตนพันธ์, 2548) โดยให้ทั้งความหมายและบทบาทของคำว่าทุนทางสังคมที่มีต่อระบบตลาดเสรีประชาธิปไตย ในแง่ความหมายของทุนทางสังคม Francis Fukuyama ได้ชี้ให้เห็นถึงรูปธรรมของขนบธรรมเนียมที่ไม่เป็นทางการว่า สามารถสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างบุคคลสองคน หรือมากกว่านั้นขึ้นไปได้ นับตั้งแต่เรื่องของธรรมเนียมต่างตอบแทนระหว่างพวกพ้อง ไปจนถึงเรื่องที่มีความซับซ้อน ดังเช่นคำสอนในหลักศาสนา จึงจะเห็นได้ว่า โดยนัยของความหมายนี้ เรื่องเกี่ยวกับความไว้วางใจกัน ความเป็นเครือขาย ความเป็นประชาสังคม และปรากฏการณ์ในลักษณะเดียวกัน เป็นเสมือนสิ่งที่เป็นผลมาจากทุนทางสังคม มากกว่าจะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมด้วยตัวของมันเอง Fukuyama ได้ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการของทุนทางสังคมที่เริ่มจากค่านิยมเกี่ยวกับธรรมเนียมที่ไม่เป็นทางการที่ก่อให้เกิดการต่างตอบแทนกันระหว่างบุคคล รวมไปถึงเรื่องของคำสอนในหลักศาสนา ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปของความร่วมมือระหว่างบุคคล ผลที่เกิดจากค่านิยมและความสัมพันธ์ดังกล่าวข้างต้น ได้นำไปสู่ความไว้วางใจกันระหว่างบุคคลมากขึ้น เกิดความเป็นเครือขายมากขึ้น และมีความเป็นประชาสังคมมากขึ้น Fukuyama ยังได้ชี้ให้เห็น

ผลกระทบในทางเศรษฐกิจที่อาจจะเกิดขึ้นจากกระบวนการดังกล่าวด้วยว่า เมื่อบุคคลมีความไว้วางใจกันมากขึ้น มีความเป็นเครือข่ายกันมากขึ้น ก็จะทำให้เกิดการลดต้นทุนในการดำเนินงานได้ในที่สุดด้วย

ความหมายและลักษณะของทุนทางสังคม

จากการศึกษาของ วรูตมิ โรมรตันพันธ์ (2548) ซึ่งได้ศึกษาแนวคิดทุนทางสังคม โดยมี ทบทวน วิพากษ์งานศึกษานักวิชาการหลายคนที่ได้กล่าวถึงทุนทางสังคม ในประเด็นความหมายของทุนทางสังคมซึ่งพบว่า

Fukuyama (1995) กล่าวว่า หากจะกล่าวในความหมายทั่ว ๆ ไปหรือให้กินความหมายอย่างกว้างขวางแล้ว ทุนทางสังคมเป็นเสมือนธรรมชาติพื้นฐานที่มีอยู่ในแต่ละสังคมที่จะก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร การไว้วางใจกัน และจารีตที่เกี่ยวกับการพึ่งพิงอิงกัน หรือการต่างตอบแทนกัน (information, trust, and norms of reciprocity inhering in one's social networks. Fukuyama, 1995) อาจกล่าวได้ว่า Fukuyama ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในแต่ละสังคม และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมของความไว้วางใจกัน การพึ่งพาอาศัยกันหรือต่างตอบแทนกัน รวมทั้งค่านิยมในการรวมกลุ่มของประชาชนในการแก้ไขปัญหา (Fukuyama, 1997) จึงจะเห็นได้ว่า สิ่งที่ Fukuyama ได้พยายามนำเสนอเป็นเรื่องของระบบคิดของคนในสังคม ซึ่งระบบคิดดังกล่าว จะส่งผลถึงวิธีปฏิบัติในหมู่ประชาชนที่จะสร้างประโยชน์ร่วมกันในด้านต่าง ๆ ดังนั้น ประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ เช่นการลดต้นทุน หรือความเข้มแข็งของชุมชน ล้วนเป็นผลอันเนื่องมาจากระบบคิดและวิธีปฏิบัติของคนในชุมชนในแนวทางดังกล่าวข้างต้นทั้งสิ้น

งานของ Putnam (1993, p. 153) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมของประชาชนกับการดำเนินงานทางด้านเศรษฐกิจการเมือง (civic values and politico-economic performance) โดย Putnam ได้เปรียบทุนทางสังคมว่าเป็นเสมือนสนามแม่เหล็กที่เหนี่ยวนำให้เกิดการจัดระเบียบของเศรษฐกิจสังคม และก่อให้เกิดความเป็นชุมชนอย่างแท้จริง (civic community)

James Coleman (1999) ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมเป็นชุดของความสัมพันธ์ (set of relationships) ระหว่างคน เป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่จะต้องใช้ร่วมกัน (common) เป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกัน (set of shared values) และการมีสำนึกของความไว้วางใจ (sense of trust) ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างของ

ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนหรือมากกว่าที่ได้แสดงออกมา และส่งผลดีต่อกิจกรรมที่ได้กระทำ ในมิติดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าทุนทางสังคมนั้นเป็นโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลในองค์กร และในทางตรงกันข้าม ในที่ที่มีทุนทางสังคมอ่อนแอ ก็จะมีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งกันในค่านิยม และการขาดซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน (conflicting values and lack of trust)

ขณะที่ Putnam (อ้างถึงใน วรุฒิ โธมสันพันธ์, 2548) ได้เพิ่มเรื่องความไว้วางใจ (trust) เข้าไปด้วย โดยที่ Putnam ถือว่าเรื่องของความไว้วางใจเป็นสิ่งที่ช่วยเชื่อมโยงระหว่างส่วนย่อย ๆ ของชุมชนเข้าด้วยกัน รวมทั้งการเชื่อมต่อรอยแยกของสังคมเข้าด้วยกัน (social cleavages) ในลักษณะดังกล่าว ทุนทางสังคมจึงเป็นเสมือนสะพานเชื่อม (bridging) ที่จะทำให้เกิดความร่วมมือเพิ่มขึ้นระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายในชุมชน และเป็นการเปิดกว้างสำหรับทุก ๆ คน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ทุนทางสังคมจะเปิดกว้างสำหรับกลุ่มผลประโยชน์ทั่ว ๆ ไป แต่ทุนทางสังคมก็คงจะไม่รวมถึงกลุ่มหรือแก๊งค์ที่ชั่วร้ายที่จะทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจ ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงมีทั้งเครือข่ายและธรรมเนียมปฏิบัติที่สมาชิกสามารถร่วมมือกันได้มากขึ้น เป็นการกระทำที่มีการคาดหวังภายใต้เป้าหมายทางเศรษฐกิจ (economic goals) รวมทั้งพฤติกรรมที่ค้นหาเป้าหมายของสมาชิกร่วมกัน ในความหมายของทุนทางสังคมแล้ว ส่วนหนึ่ง Putnam ได้หมายถึงเรื่องของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน และความไว้วางใจระหว่างกัน เช่นเดียวกับ Coleman ก็ได้ให้ความหมายของคำว่าทุนทางสังคมว่า เป็นชุดของความสัมพันธ์ที่อยู่บนความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน รวมทั้งการมีสำนึกในความไว้วางใจระหว่างกันด้วย นอกจากนี้ Coleman ยังได้มองทุนทางสังคมเพิ่มเติมในมิติของวิถีชีวิตในสังคมว่า คือการมีเครือข่าย สถาบัน นโยบาย และจารีต นอกจากมิติในแง่ของความหมายแล้ว ทั้ง Putnam และ Coleman ยังเสนอมิติในแง่ของระบบ และกระบวนการของทุนทางสังคม โดยชี้ให้เห็นว่า ระบบคิดที่อยู่ในรูปของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน และจารีต จะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชน และเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม

ทุนทางสังคมที่นอกจากจะถูกมองในมิติปัจจุบัน และอนาคตแล้ว Robert Putnam ได้พยายามนำเสนอทุนทางสังคมด้วยการเชื่อมโยงมิติในปัจจุบัน อนาคต กับมิติในอดีต โดยอธิบายว่า ทุนทางสังคมซึ่งประกอบด้วยความไว้วางใจกัน การต่างตอบแทนหรือการพึ่งพาอาศัยกัน การมีข้อพันธะกรณีร่วมกันของประชาชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี และ วัฒนธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบของทุนทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นในอดีตและพยายามที่จะนำมาใช้ในปัจจุบันหรืออนาคต ทุนทางสังคมในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีการเชื่อมโยงระหว่างกันของสมาชิกในวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นการสร้างความสำนึกในหน้าที่ร่วมกัน (sense of mutual obligation) และการทำให้รู้สึกปลอดภัยร่วมกันของหมู่สมาชิก

นอกจากนั้น Putnam (อ้างถึงใน Carmen Sirianni and Lewis Friedland) ยังได้สรุปถึงทฤษฎีทางสังคมที่ทำให้มองเห็นเรื่องของทุนทางสังคมที่มีการสะสมหรือสำรองอยู่ในชุมชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง จึงอาจสรุปได้ว่าทุนทางสังคมที่สะสมและสำรองอยู่ในชุมชน จะเป็นตัวช่วยหล่อเลี้ยงสังคม โดยใช้จารีตหรือธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน การพึ่งพาอาศัยกันหรือการต่างตอบแทน และความไว้วางใจกันของคนในสังคม สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคมในสังคมที่ลดการเอาเปรียบผู้อื่น ผู้คนในสังคมจะเกิดจากการรวมตัวกัน มีการสร้างสำนึกร่วมกัน มีการเปลี่ยนจาก ตัวฉัน (I) เป็น พวกเรา (we) และทำให้เกิดค่านิยมในเรื่องของประโยชน์ส่วนรวมระหว่างคนในสังคม

มีนักวิชาการคนอื่น ๆ ที่ได้พยายามพูดถึงทุนทางสังคมในแง่มุมที่มีความหมายกว้างขวางออกไป อาทิ Pretty and Ward (2001) ได้อธิบายเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่มีประเด็นหลักอยู่ 4 ประเด็น อาทิ 1) ความสัมพันธ์ของความไว้วางใจ (relations of trust) 2) การต่างตอบแทนและการแลกเปลี่ยน (reciprocity and exchanges) 3) กฎระเบียบของส่วนรวม จารีต และการลงโทษ (common rules, norms and sanctions) และ 4) การติดต่อ เครือข่าย และกลุ่ม (connectedness, networks and groups) ทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีความโยงใยระหว่างกัน ทำให้เกิดจิตสำนึก เกิดการติดต่อกัน (connection) มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (belonging) และความเป็นชุมชน (community) ร่วมกัน โดยสิ่งเหล่านี้อยู่บนพื้นฐานของความเคารพซึ่งกันและกัน (mutual respect) ความไว้วางใจระหว่างกัน (trust) และมีการต่างตอบแทนกันซึ่งกันและกัน (reciprocity) จึงอาจกล่าวได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นเสมือนสิ่งที่เชื่อมโยงให้มีการติดต่อ (bridge) ระหว่างคนที่มีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านชาติพันธุ์ ศีลธรรม อายุ หรือรายได้ และสร้างความผูกมัดกระชับแน่น (bond) ระหว่างคนมีความแตกต่างหลากหลายในชุมชนให้มีจุดที่ร่วมกัน แสดงให้เห็นถึงระบบ และกระบวนการของทุนทางสังคม โดยชี้ให้เห็นถึงระบบคิด ว่าเริ่มจากความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ และความเป็นชุมชนเดียวกัน มีความเคารพต่อกัน มีความไว้วางใจกัน และมีค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ระบบคิดเหล่านี้จะส่งผลถึงวิถีปฏิบัติในรูปของความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของสมาชิกในชุมชนให้มีความเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น

World Bank (1998) ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมว่าเป็นสถาบัน (institutions) ความสัมพันธ์ (relationships) และบรรทัดฐาน/จารีต (norms) ซึ่งมีลักษณะที่เป็นทั้งคุณภาพและปริมาณของการปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคม ทุนทางสังคมไม่ใช่เกิดได้ในสถาบันทั้งหมดของสังคม แต่มันเป็นกาวที่เชื่อมสถาบันเหล่านั้นเข้าด้วยกัน (1999) บรรทัดฐาน/จารีต และความสัมพันธ์ในสังคมเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในโครงสร้างของสังคมซึ่งสามารถทำให้ผู้คนเกิดความร่วมมือเพื่อเป้าหมายที่ปรารถนา

สูงสุด นอกจากนั้น ทูทางสังคมอาจจะถูกมองในลักษณะที่เป็นเจตนาดีและคุณค่าที่เกิดจากการดำเนินงานระหว่างคนภายในชุมชนและความช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาจากภายนอกชุมชน

Cohen and Prusak (2001) ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมประกอบด้วย สิ่งที่เอื้อให้การติดต่อกันระหว่างบุคคลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (stock of active connections) ซึ่งก็ได้แก่ เรื่องของความไว้วางใจ (trust) และความเข้าใจอันดีระหว่างกัน (mutual understanding) การมีค่านิยมร่วมกัน (shared values) การมีพฤติกรรมของสมาชิกที่อยู่ในรูปของเครือข่ายระหว่างคน (human networks) หรือระหว่างชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน

Francis Fukuyama (1995) ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการ (set of informal values) และบรรทัดฐาน/จารีตร่วมกัน (norms shared) ของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน อย่างไรก็ตาม การมีค่านิยมและบรรทัดฐาน/จารีตร่วมกันก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางสังคมทั้งหมด เพราะว่าคุณค่า (values) เหล่านี้บางครั้งจะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องก็ได้ ดังนั้น ค่านิยมและบรรทัดฐาน/จารีต ที่เป็นทุนทางสังคมนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรม ความดีงาม (virtues)

ครอบครัวเป็นแหล่งทุนทางสังคมที่สำคัญ และทุนทางสังคมในระดับครอบครัวสามารถสร้างได้ง่ายกว่าในระดับสังคม เพราะในสังคมมีความแตกต่างกันมากกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติจะมีความไว้วางใจและการตอบแทนกันมากกว่าที่ไม่ใช่ญาติ ถึงแม้ว่าเครือญาติที่มีความแตกต่างกัน เช่น คนที่แข็งแรงกับคนที่อ่อนแอก็ยังส่งเสริมให้เกิดทุนทางสังคมได้เช่นกัน

ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากร (resources) ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม ทรัพยากรในรูปของทุนทางสังคมได้แก่ ความไว้วางใจกัน บรรทัดฐาน/จารีต และความเป็นเครือข่ายที่ได้ปรากฏขึ้นในองค์กร/กลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่วนรวม (common) สิ่ง que แสดงว่ามีทรัพยากรที่อยู่ในรูปของบรรทัดฐาน/จารีตในทุนทางสังคมมาก คือการที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน หรือต่างตอบแทนกัน (reciprocity) ซึ่งส่วนนี้จะส่งเสริมให้มีการต่อรอง (bargaining) การประนีประนอม (compromise) และกำหนดนโยบายที่ครอบคลุมความเชื่อและความเห็นที่หลากหลายของประชาชน (pluralistic politics) ในกลุ่มและองค์กรมากขึ้น

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมอาจหมายถึง ค่านิยมที่ไม่เป็นทางการ ที่มีความสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงาม ได้มีการมองว่าครอบครัวเป็นแหล่งทุนทางสังคมที่สำคัญ ซึ่งได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิด และค่านิยมความเชื่อเกี่ยวกับการสืบทอดเชื้อสายและเครือญาติว่า มีส่วนทำให้บุคคลเกิดความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไว้วางใจกัน หรือต่างตอบแทนกัน

โดยการมองทุนทางสังคมในเชิงคุณภาพโดยพิจารณาว่าเป็นทรัพยากรที่อยู่ในรูปของความไว้วางใจกัน บรรทัดฐาน/จารีต และความเป็นเครือข่ายที่ปรากฏอยู่ในองค์กร/กลุ่มที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ทำให้เกิดการพิจารณาเรื่องทุนทางสังคมในมิติของคุณภาพมากกว่ามิติของปริมาณ นอกจากนั้น ยังมีความเชื่อว่าการที่สังคมมีทุนทางสังคมในรูปของทรัพยากรที่เกี่ยวกับจารีต การต่างตอบแทนกันนั้น จะทำให้สังคมมีความขัดแย้งกันน้อยลง ทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในแต่ละสังคม เป็นเรื่องของระบบคิดของคนในสังคม ที่จะส่งผลถึงวิถีปฏิบัติในหมู่ประชาชนที่จะสร้างประโยชน์ร่วมกันในด้านต่าง ๆ และทุนทางสังคมอาจมองในมิติของระบบ และกระบวนการทางสังคมได้ โดยทุนทางสังคมที่เป็นเรื่องของระบบคิดและอยู่ในรูปของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน ความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ และความเป็นชุมชนเดียวกัน มีความเคารพต่อกัน มีความไว้วางใจกัน มีจารีต และมีค่านิยมต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน จะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชน และเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม

องค์ประกอบของ ทุนทางสังคม

พบที่มีความสับสนนิยามของทุนทางสังคม ที่แตกต่างกัน และคำวิพากษ์ส่วนหนึ่งต้องการความชัดเจนระหว่างองค์ประกอบของทุนทางสังคม จากความเป็นมาของแนวคิดทุนทางสังคมแสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบของทุนทางสังคมในตอนต้น ๆ มีความแตกต่างกัน (Portes, 1998; Anheier and Kendall, 2002) เริ่มจากการเน้นของนิยามที่นำเสนอโดย Hanifan ที่เน้นความผูกพันระหว่างเพื่อน และความเป็นปึกแผ่นทั่ว ๆ ไป (บรรทัดฐานทางสังคมที่ไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวัน) ขณะที่ Bourdieu มุ่งเน้น ประโยชน์ที่เป็นวัตถุต่อปัจเจกบุคคลในเครือข่ายทางสังคมของบุคคล ขณะที่ Putnam ริเริ่มรวมเอาทั้งบรรทัดฐานและเครือข่าย โดยในงานศึกษาต่อมาพยายามทำให้นิยามทุนทางสังคมแคบลง โดยเน้นเครือข่ายทางสังคมให้มากขึ้น นอกจากนี้ยังตั้งใจวางกรอบแนวคิดในรูปของแอมมูมทางสังคม, ซึ่งเห็นได้ชัดจากการรวมเอาการให้ความร่วมมือมาไว้ด้วย

จากการศึกษาอาจสามารถสรุปองค์ประกอบที่สำคัญของ ทุนทางสังคม ว่าประกอบด้วย 1. เครือข่าย (network) 2. กลุ่มของบรรทัดฐาน, คุณค่า และความคาดหวังต่าง ๆ (Values and Expectations) ที่กลุ่มสมาชิกต่าง ๆ ให้แก่กัน และประการสุดท้าย ได้แก่ มาตรการการลงโทษ (sanction) การลงโทษและการให้รางวัล ที่ช่วยรักษาบรรทัดฐาน และเครือข่ายไว้ให้ดำรงอยู่ องค์ประกอบ 3 ตัวนี้ เป็นที่ยอมรับในเกือบทุกรูปแบบขององค์กรทางสังคม ซึ่งอาจพิจารณาจาก

รูปแบบที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่งของทุนทางสังคม ได้แก่ ชุมชนแบบดั้งเดิม/พื้นฐาน (Neighborhood) ที่ท้องถิ่นประกอบกันขึ้นเป็นชุมชน

องค์ประกอบแรก ได้แก่ เครือข่ายทางสังคม ที่บุคคลแต่ละคนอย่างน้อยรู้จักบุคคลอีกจำนวนหนึ่งในชุมชน ความสัมพันธ์นี้อาจแตกต่างกันไป จากพื้นฐาน เช่น การทักทายกันเมื่อเดินผ่าน การเยี่ยมเยียนกันในหมู่เพื่อนสนิท การให้ความช่วยเหลือกันทางกายและใจ ความสัมพันธ์เช่นว่านี้ไม่จำเป็นต้องเป็นไปในทางบวก อาจเป็นในลักษณะตรงกันข้ามหรือการไม่ชอบในหลายกรณีที่ชุมชนและเครือข่ายที่มีนั้น อาจจำกัดโดยสภาพทางภูมิศาสตร์หรืออย่างเป็นทางการ เช่น หมู่บ้านในที่ห่างไกล หรือในบางกรณี ขอบเขตอาจยากที่จะกำหนด เครือข่ายอาจขยายความด้วย ความหนาแน่น (density) ซึ่งเป็นสัดส่วนของผู้คนที่รู้จักกันและกัน และความใกล้ชิด (closer)

องค์ประกอบที่สอง ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม (social norms) สิ่งเหล่านี้เป็นกฎ คุณค่า และความคาดหวังที่เป็นคุณลักษณะของชุมชน (หรือเครือข่าย) และสมาชิก การอยู่ร่วมกันในชุมชนและความสัมพันธ์ในชุมชนกับเพื่อนบ้าน ถูกกำหนดคุณลักษณะโดยกฎที่ชัดเจน หรือ บรรทัดฐาน (social norms) กฎระเบียบส่วนใหญ่ไม่มีการเขียนเอาไว้ ส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานมีองค์ประกอบทางพฤติกรรม (ที่ต้องการให้เราทำในสิ่งที่ต้องประพฤติปฏิบัติ) และบางส่วนอาจมีประสิทธิภาพโดยธรรมชาติของกฎระเบียบนั้น (เกี่ยวข้องกับการที่เรารู้สึกอย่างไรกับชุมชนหรือกลุ่ม) ในชุมชนสมัยใหม่ บรรทัดฐานเหล่านี้รวมทั้งการช่วยเหลือเพื่อนบ้านเท่าที่จะเป็นไปได้ ไม่ส่งเสียงดังในเวลากลางคืน รักษาทรัพย์สินส่วนรวมให้อยู่ในสภาพที่ดี และการมีความรู้สึกในทางบวกต่อชุมชนและให้การสนับสนุนชุมชน บรรทัดฐานเหล่านี้อาจรวมเอาคุณลักษณะอื่น ๆ ในเชิงต่างตอบแทน เช่น ช่วยกันดูแลบ้านเพื่อนเวลาไม่อยู่ สอดส่องดูแลเด็ก ๆ ร่วมกัน ให้ยืมอุปกรณ์เครื่องมือ อาหารและเงิน แม้ว่าบรรทัดฐานบางส่วนอาจจะไม่เหมือนกันทุกชุมชน แต่มักสามารถพบเห็นได้ทั่วไป

องค์ประกอบที่สาม ได้แก่ มาตรการการลงโทษ (sanctions) ซึ่งไม่ใช่แค่การลงโทษอย่างเป็นทางการต่อผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย หรือบรรทัดฐานชุมชน ส่วนมากเป็นแบบไม่เป็นทางการแต่ทรงประสิทธิผลในการรักษาบรรทัดฐาน การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนมีความเกี่ยวข้องกันทั้งแบบของการลงโทษที่ชัดเจนที่มีทั้งพฤติกรรมดีและร้าย บ่อยครั้งมีรูปแบบที่ไม่ชัดเจนแต่มีประสิทธิผลมาก ชุมชนจะหาหนทางสื่อสารระหว่างกันเกี่ยวกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ที่ละเมิดต่อหลักเกณฑ์ของชุมชน (โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร) เช่น การจัดงานเลี้ยงส่งเสียงดังบ่อยเกินไป ลักลอบค้ายา มาตรการลงโทษอาจเป็นการทำให้ผู้ละเมิดได้รับรู้โดยตรง เช่น การมองหน้าโดยใช้สายตาไม่เห็นด้วย การตำหนิ ตักเตือนหรือแม้แต่การกำราบด้วยท่าทีเชิงขมขู่ อย่างไรก็ตาม มาตรการลงโทษส่วนใหญ่ มักกระทำโดยทางอ้อม เช่น การซุบซิบนินทา มาตรการอาจเป็นทั้งทาง

บวกก็ได้ เช่น ขึ้นชมเมื่อกระทำสิ่งดี ช่วยเหลือผู้อื่น มีการเก็บกวาดสวน ตกแต่งบ้านเรือนได้เรียบร้อย

ตารางที่ 2.2
องค์ประกอบของทุนทางสังคม

ตัวอย่าง	เครือข่าย เครือข่ายสมาชิก	บรรทัดฐาน กฎ และความเข้าใจ	มาตรการลงโทษ รางวัลและการลงโทษ สำหรับ การทำตนให้เข้ากับ หรือ ละเมิด เครือข่าย, บรรทัดฐาน
ชุมชนโดย ทั่วไป	ชุมชนต่างๆ (การให้ยืม, ความห่วงใย, การป้องกัน บางครั้งแสดงความ ไม่เป็นมิตร หรือรังเกียจ	ต่างตอบแทน, ดูแล ทรัพย์สินหรือคน หรือ คนแปลกหน้า	การยอมรับและให้เกียรติ ชุบชิบ, การตัดออกจากสังคม การตัดออกจาก สังคม
ตลาดการค้า เพชรพลอย ในนิวยอร์ก	พ่อค้าคนอื่นๆ (นำมาซึ่ง การเข้าถึงสินค้าหรือข้อ ตกลง)	การแลกเปลี่ยนความ เชื่อถือโดยปราศจากการ ชำระราคาค่าเพชรพลอย ดิบเพื่อตรวจสอบ	การยอมรับ, ปฏิเสธหรือตัดออก
กฎจรรยา (ตัวอย่าง ข้อพิพาท)	ผู้ใช้รถใช้ถนน	ใช้เครื่องหมายสัญญาณ ความร่วมมือปฏิบัติตาม กฎ	ความไม่พอใจต่อคนแปลกหน้าที่ ละเมิด, ขอบคุนอย่างไม่เป็นทางการ และการบังคับใช้กฎหมายของ ตร.

เครือข่าย บรรทัดฐาน และมาตรการลงโทษมีทั้งมุมมองแบบทางการ (ชัดเจน, เป็นลายลักษณ์อักษร) และอย่างไม่เป็นทางการ (สื่อเป็นนัย, tacit) ชุมชนอาจนิยามอย่างเป็นทางการ อยู่ในรูปของเสาหลัก และหน่วยทางการบริหาร หรือ เข้าใจในแบบไม่เป็นทางการว่าเป็น ตัวแทนทางสังคม "social representation" (K. Lynch, 1960) บรรทัดฐานของชุมชนส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างไม่เป็นทางการและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป แต่บางครั้งมีการวางหลักเกณฑ์ในชุมชนหรือไม่ก็มีการทำเป็นพันธะสัญญาไว้ หรือในบางกรณีมีการบันทึกไว้ในสัญญา โฉนดหรือสัญญาในทรัพย์สิน มาตรการลงโทษเช่นเดียวกันก็มีลักษณะไม่เป็นทางการ แต่อาจเป็นทางการก็ได้โดยเฉพาะบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วยก็อาจเป็นทางการได้ นักวิจัยส่วนหนึ่งมีแนวโน้มที่จะเชื่อว่า ทุนทางสังคมหมายถึงเพียงแค่วัฒนธรรมประเพณีทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ และกระบวนต่าง ๆ แต่ในทางปฏิบัติค่อนข้างยากที่จะแบ่งขอบเขตระหว่างทั้งเรื่องดังกล่าว

แนวคิดที่ว่า องค์ประกอบเบื้องต้นทั้งสามประการ สามารถกระทำได้ในบริบทที่เริ่มตั้งแต่ สัมพันธใกล้ชิดมากที่สุด เช่น ครอบครัว จนถึง ชุมชนขนาดใหญ่ (super-communities) เช่น รัฐ, ประเทศ และก็บางท่านอาจมีแนวคิดที่ว่า องค์ประกอบเหล่านี้ส่วนใหญ่มีนิยามอยู่ในเรื่องของ โครงสร้างทางสังคม จึงทำให้เกิดข้อคำถามที่ว่า แนวคิดทุนทางสังคมจะมีขอบเขตกว้างขวางแค่ไหน อย่างไร

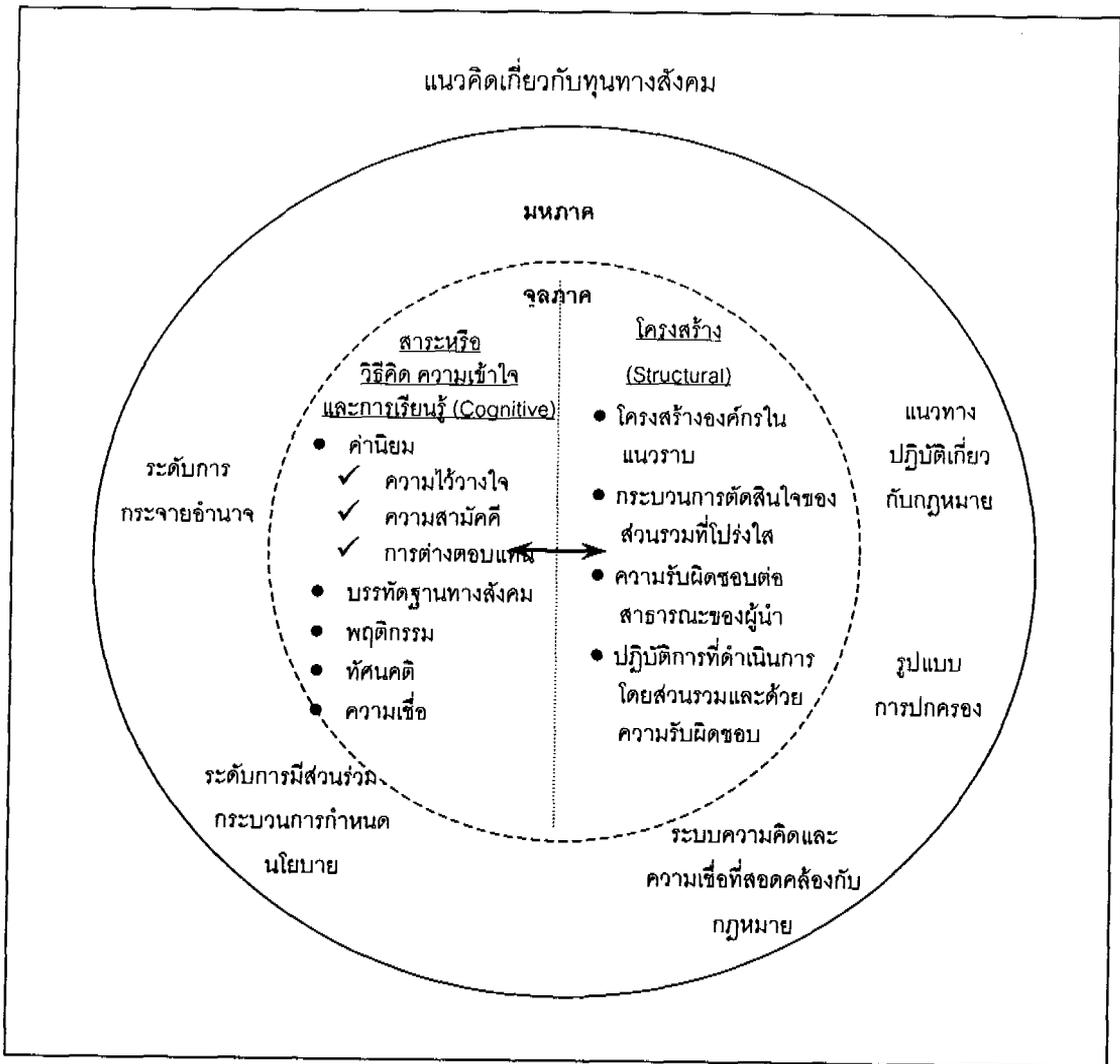
ระดับของการวิเคราะห์ ทุนทางสังคม

จากความสับสนในนิยามของทุนทางสังคมทำให้มีข้อถกเถียงเกี่ยวกับขอบเขตของปรากฏการณ์ที่จะอยู่พิจารณาในกรอบของแนวคิดทุนทางสังคม ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องรูปแบบ ทุน (Capital) (OECD, 2001) สะท้อนให้เห็นความแตกต่างของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และเครือข่ายที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นทุนทางสังคม อาทิ ความแตกต่างของแต่ละประเทศ ความไว้วางใจ (social trust) เครือข่ายทางสังคมที่ช่วยให้ผู้อพยพเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่บางคนประสบความสำเร็จขณะที่คนอื่นล้มเหลว วิถีปฏิบัติและคุณลักษณะของชุมชนที่มีอาชญากรรมต่ำ เครือข่ายของผู้ปกครองที่ช่วยเหลือโรงเรียนและนักเรียนให้ประสบความสำเร็จ สมาคมอาสาสมัครในรูปแบบต่าง ๆ เครือข่ายเพื่อน โครงสร้างและลักษณะของครอบครัวที่มีตั้งแต่พ่อแม่ อยู่อาศัยในบ้าน จนถึงความถี่ที่ครอบครัวได้ร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน หรือสรุปสั้น ๆ ว่าความหมายได้ถูกใช้อ้างอิงไม่เพียงแต่ระดับชุมชนและองค์การอาสาสมัคร แต่รวมถึงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ขนาดใหญ่ และปรากฏการณ์ขนาดเล็กในระดับ จุลภาค เช่นระหว่างครอบครัว เป็นต้น

ความหลากหลายของปรากฏการณ์ข้างต้นนำไปสู่ข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิดทุนทางสังคม ซึ่ง Ben Fine (Fine, 2001) ได้วิพากษ์เกี่ยวกับทุนทางสังคมอย่างรุนแรง โดยปฏิเสธแนวคิดทุนทางสังคมว่ามีสับสน คลุมเครือ เป็นเรื่องทั่วไปประเภทหนึ่งที่ถูกใช้ในทุก ๆ วัตถุประสงค์ คำวิพากษ์ของ Fine อยู่บนหลักฐานของงานวิจัยและเอกสารเชิงนโยบายจำนวนมาก ประเด็นที่ถูกนับว่าเป็นทุนทางสังคมค่อนข้างคลุมเครือและบ่อยครั้งค่อนข้างสับสน นักวิจัยจำนวนมากในหลาย ๆ สาขาได้เริ่มประยุกต์ใช้คำว่า “ทุนทางสังคม” ในงานของแต่ละคน ขณะที่เกิดข้อสังเกตว่า เครือข่ายเฉพาะ บรรทัดฐาน หรือ มาตรการลงโทษ ที่ได้อ้างถึงนั้นมีความแตกต่างอย่างอย่างไรกับที่ถูกอ้างถึงโดยนักวิจัยคนอื่น ๆ

ระดับของการวิเคราะห์ทุนทางสังคม นั้นได้มีนักวิชาการกำหนดตลอดจนมีการถกเถียงโต้แย้ง ถึงการพิจารณาถึงกรอบการวิเคราะห์ทุนทางสังคมดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.6
กรอบแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมของ Bain and Hicks

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่นำเสนอโดย Bain and Hicks นั้น สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาและใช้เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจเกี่ยวกับสาระของทุนทางสังคมได้ชัดเจนมากขึ้น (Social Capital Assessment Tool: SCAT) ในความเห็นของ Bain and Hicks ทุนทางสังคมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (macro) และระดับจุลภาค (micro)

ระดับมหภาค ทุนทางสังคมจะครอบคลุมบริบทขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างแบบเป็นทางการ อาทิ รูปแบบของการปกครอง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับกฎหมาย ระบบความคิด ความเชื่อที่สอดคล้องกับกฎหมาย ระดับของการกระจายอำนาจ และระดับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย (Bain and Hicks, 1998)

ระดับจุลภาค ทูทางสังคมถือเป็นศักยภาพของการรวมตัวขององค์กรในแนวนอน รวมทั้งเครือข่ายในการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ อันได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับสภาวะหรือวิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของประชาชน (cognitive) และ เรื่องของโครงสร้าง (structural) (Uphoff, 1996) . จะเห็นได้ว่า ทูทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาวะหรือวิถีการคิดฯ (cognitive) นั้น เป็นสิ่งที่จับต้องยาก เพราะจะอยู่ในรูปของการให้คุณค่า (values) ความเชื่อ (beliefs) ทศคติ (attitudes) พฤติกรรม (behavior) และบรรทัดฐานทางสังคม (social norms) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับการให้คุณค่า ซึ่งจะประกอบด้วยเรื่องของความไว้วางใจ (trust) ความสามัคคี (solidarity) และการต่างตอบแทน (reciprocity) คุณค่าเหล่านี้ถือเป็นค่านิยมร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน และถือเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ส่วนรวมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

ส่วนทูทางสังคมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างนั้น การศึกษาได้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบและระดับการปฏิบัติของสถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่สามารถสนองตอบต่อการทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ทูทางสังคมในลักษณะดังกล่าวมักจะเกิดในองค์กรแนวราบและมีความเป็นเครือข่าย และสิ่งที่มักจะเห็น หรือเกิดขึ้นตามมาในองค์กรแนวราบ และเครือข่ายดังกล่าว ก็คือกระบวนการตัดสินใจที่มีความโปร่งใส การมีผู้นำที่รับผิดชอบ และมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนเอง เพื่อสนองตอบต่อประโยชน์ของส่วนรวม (Bain and Hicks, 1998)

Bain และ Hicks ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงมิติต่าง ๆ ของทูทางสังคม โดยเฉพาะในระดับจุลภาค ได้มีการนำเสนอถึงระบบคิดที่อยู่ในรูปของสภาวะหรือวิถีคิด ความเข้าใจ และการเรียนรู้ของประชาชน หรือสมาชิกในองค์กร ในขณะที่เดียวกัน ก็ได้นำเสนอถึงวิถีปฏิบัติที่อยู่ในรูปของโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ของสถาบันท้องถิ่นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งทั้งสองส่วนนี้ (ระบบคิด และวิถีปฏิบัติ) มีความสัมพันธ์ต่อกัน นอกจากนั้น Bain และ Hicks ยังได้นำเสนอทูทางสังคมในระดับมหภาค ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นเสมือนสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อระดับจุลภาคด้วย

ดังนั้นในการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับทูทางสังคม หากประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดดังกล่าว โดยประยุกต์ระบบคิดและวิถีปฏิบัติในระดับจุลภาคไปใช้กับระดับบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ และชุมชน รวมทั้งเครือข่าย ในขณะเดียวกัน ก็ประยุกต์เอาความสัมพันธ์แบบเป็นทางการขององค์กรและสถาบันต่าง ๆ ในระดับมหภาคให้เป็นเสมือนสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ กลุ่ม องค์กร ชุมชน หรือเครือข่าย ก็จะทำให้การศึกษาทูทางสังคมมีความชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น

อำนาจและแนวคิดของ การเชื่อมต่อบุคคลทางสังคม กับประโยชน์สาธารณะ

ทุนทางสังคม เป็นประโยชน์สาธารณะที่ให้ประโยชน์ต่อกลุ่มบุคคลและไม่เป็นทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวของใคร การเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายทางสังคม หรืออาศัยในชุมชนที่ซึ่งบรรทัดฐานของการให้ความร่วมมือและการช่วยเหลือเป็นที่ยอมรับ ทำให้สามารถได้ประโยชน์จากเครือข่ายหรือบรรทัดฐาน แม้ว่าเราจะทำหรือไม่ได้มีส่วนในการดำรงรักษาไว้ อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับในทางปฏิบัติกันว่า หลาย ๆ รูปแบบของเครือข่ายไม่ใช่ประโยชน์สาธารณะ เพราะว่าทุกคนอาจไม่สามารถเข้าถึงเครือข่ายได้ และบางครั้งทุนทางสังคม เป็นแค่ประโยชน์ของกลุ่มบุคคล หรือกลุ่มสมาชิก แต่ที่สำคัญในบางกรณี เครือข่ายอาจปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ เช่น กลุ่มมาเฟีย นักวิจัยส่วนหนึ่งพยายามที่จะกำหนดนิยามของทุนทางสังคมที่ ไม่นับรวมแง่มุมของทุนทางสังคมในด้านมืดเหล่านี้ หรือที่ที่มีแนวโน้มจะเป็น ซึ่งค่อนข้างจะเป็นคุณลักษณะของแนวคิดที่เป็นที่นิยมมากกว่าแนวคิดทางวิชาการที่ได้มีการนำเสนอ

"Putnam" (David, 2005) ตระหนักดีของตัวอย่างในด้านลบของทุนทางสังคม และได้ชี้ให้เห็นว่า เช่นเดียวกับรูปแบบอื่น ๆ ของทุน ทุนทางสังคมอาจถูกใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในด้านลบ ทุนทางสังคมก่อให้เกิดการให้ความร่วมมือในกลุ่มบุคคลง่ายขึ้น แต่ไม่สามารถจะพูดได้ว่าการกระทำดังกล่าวนั้นจะดีหรือร้าย เช่นเดียวกับทุนทางวัตถุและทุนมนุษย์อาจถูกใช้ในสิ่งที่ดีและร้าย เช่น การผลิตยาฆ่าโรค หรือการสร้างอาวุธ

จากการทบทวนโดย เอ็ดเวิร์ด และ โฟลีย์ (Edwards and Foley, 1998) ที่ให้ความสนใจต่อแนวโน้มในทางบวกและเน้นเรื่องประโยชน์สาธารณะของวาทกรรมทุนทางสังคม ได้เสนอว่าควรกลับไปยังนิยามของ Bourdieu ที่เน้นเรื่องเครือข่ายทางสังคมเสมือนเป็นทรัพย์สินของบุคคลมากกว่า ประโยชน์สาธารณะ สิ่งนี้ทำให้แนวคิดทุนทางสังคมได้เข้าไปใกล้กับรูปแบบอื่น ๆ ของทุนที่เป็นสมบัติส่วนบุคคลทั่ว ๆ ไปและถูกใช้บริโภคได้ เอ็ดเวิร์ดและโฟลีย์ ได้ทำการศึกษาในประเด็นนี้ในบางแง่มุม โดยมีประเด็นว่า ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่จะอธิบายขนาดและความหนาแน่นของเครือข่ายของบุคคล เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องดูแหล่งทรัพยากรที่เครือข่ายมีการเชื่อมต่อกับบุคคลต่าง ๆ ลองคิดดูว่าถ้าเปรียบเทียบเครือข่ายทางสังคมของบุคคลทั่วไปกับบรรดามหาเศรษฐี ก็อาจเป็นได้ว่าขนาดของเครือข่ายของในชนชั้นกลางอาจไม่ต่างไปจากของ บิลล์ เกตส์ มหาเศรษฐีของโลก และที่จริงแล้วเครือข่ายของบุคคลทั่วไปอาจมีการเชื่อมโยงระหว่างชนชั้นมากกว่า บิลล์ฯ ก็ได้ ดังนั้นมหาเศรษฐีก็อาจจะไม่ได้หมายความว่า จะมีการติดต่อสื่อสารกับชนกลุ่มอื่น ๆ ของประชากรเป็นอย่างมาก แต่ถ้าพิจารณาแหล่งทรัพยากรที่เครือข่ายของมหาเศรษฐี สามารถเข้าถึงแล้ว จะเห็นโลกแห่งความแตกต่างอย่างชัดเจน ว่าเครือข่ายทางสังคมของมหาเศรษฐี อาจรวมทั้งนักการเมืองระดับประเทศ หรือต่างประเทศด้วยนักการธนาคาร ผู้นำซีกเอกชน ต่าง ๆ การประเมินแหล่ง

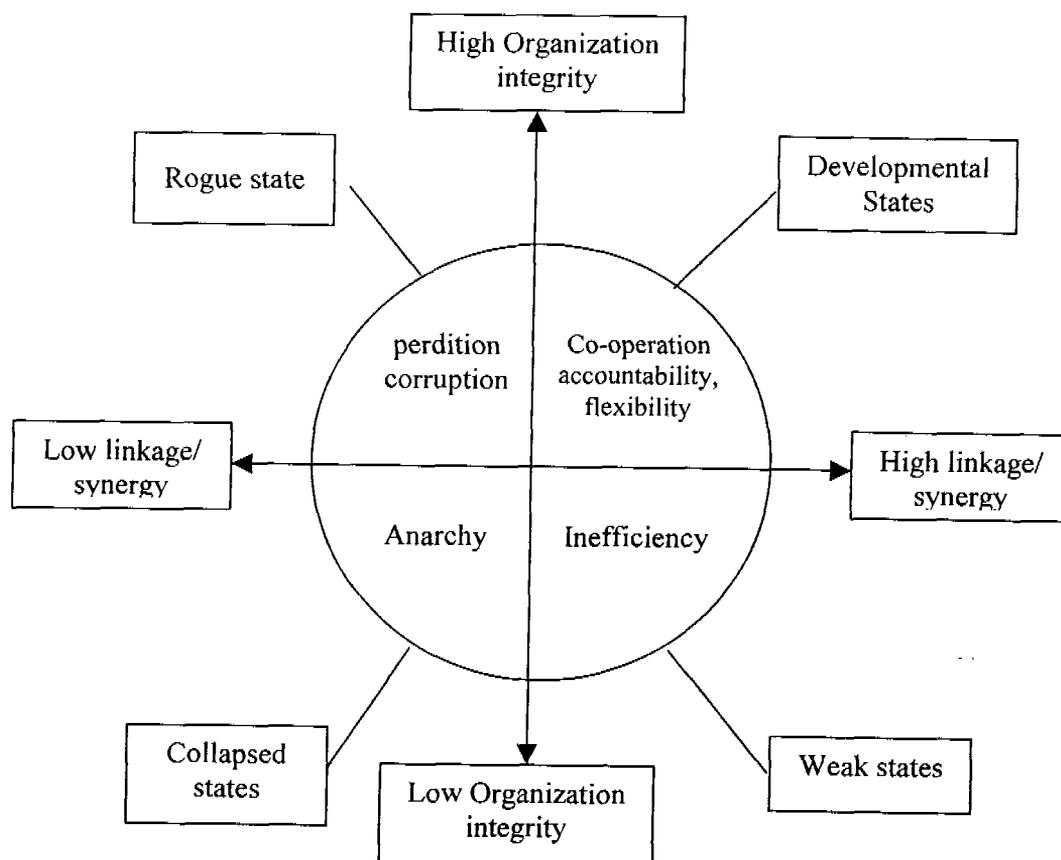
ทรัพยากรของเครือข่ายทางสังคมของบุคคล จะนำมาซึ่งภาพหยาบ ๆ ให้กับผู้ที่มองทุนทางสังคม เพียงแต่ในแง่ของ ประโยชน์สาธารณะเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การตระหนักถึงมุมมองที่เป็น ประโยชน์ส่วนตนของทุนทางสังคม เป็นเงื่อนไขให้พิจารณาในเรื่องอำนาจ และแหล่งทรัพยากรไว้ในแนวคิด และยอมรับมุมมองของประโยชน์เชิงสมาชิกได้ด้วย

ความพยายามที่จะสร้างข้อพิจารณาในเรื่อง อำนาจ สามารถพิจารณาได้จากงานของ วูดลิวค จากความสัมพันธ์ที่มีต่ออำนาจของรัฐและ ชนชั้นสูงที่ควบคุมอำนาจ วูดลิวคเสนอว่า คุณลักษณะสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม คือ พันธะนั้นมีความใกล้ชิดกันหรือ โอบอุ้มกันไว้อย่างไร รัฐ the state is to or in the society over which it presides. วูดลิวค เรียกว่า "Synergy" และยังแสดงให้เห็นมิติตัดขวางที่เกี่ยวข้องกับพันธะเชิงสถาบันของรัฐ, ศักยภาพ และความสามารถ วูดลิวคเรียกสิ่งนี้ว่า "Organizational integrity" ในทำนองคล้าย ๆ กันกับการผสมผสานของความผูกพันและการเชื่อมโยงที่ระดับไมโคร ที่บ่งชี้คุณลักษณะเฉพาะสังคมต่าง ๆ วูดลิวค เห็นว่า การผสมผสานกันอย่างจำเพาะเจาะจงของการรวมตัวกันและคุณธรรมขององค์กรที่ระดับแมคโครจะเป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของรูปแบบเด่น ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และสังคม (ดูภาพที่ 2.7)

วูดลิวคได้สร้างตัวแบบตัดขวางเมทริกซ์ ที่มี 4 มิติเพื่อนำเสนอรูปแบบต่าง ๆ กัน ของประเทศต่าง ๆ แต่ไม่ได้พยายามที่จะกรอกชื่อประเทศใดเป็นการเฉพาะในช่องต่าง ๆ รูปแบบที่ว่ามีค่า "สูง" และ "ต่ำ" แต่หากเห็นว่า น่าจะมีมากกว่านั้น ก็สามารถทำได้ วูดลิวคไม่ได้ระบุชัดเจนว่าความสัมพันธ์แบบใดอยู่ระหว่างแต่ละมิติ เช่น วูดลิวคไม่ได้ระบุว่า การผสมผสานอย่างจำเพาะเจาะจงของการรวมตัวกันและคุณธรรมองค์กร (organizational integrity) มีแนวโน้มที่จะช่วยผสมผสานของความผูกพันและการเชื่อมโยงทุนทางสังคมที่ระดับไมโครหรือไม่

ภาพที่ 2.7

การผสมผสานอย่างเฉพาะเจาะจงของการรวมตัวกัน และคุณธรรม
ขององค์กรที่ระดับแมคโคร บ่งชี้รูปแบบเด่น ๆ ของรัฐ

ประเด็นที่ว่าสังคมเข้าไปข้องเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เหมือนกันทั้งสองข้างของเส้นกลางนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม จะเกิดขึ้นเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชนหรือสถาบัน ที่มีสองหน่วย ที่ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีแหล่งทรัพยากรที่ไม่เสมอภาคกัน วูล์ฟฮ็อค, สเตเตอร์ (Szreter) และคนอื่น ๆ ได้เริ่มในการใช้แนวคิดเรื่อง "ช่องทาง" (linking) ทูตทางสังคมในการอธิบายบ่งชี้ขอบข่ายของเครือข่ายของปัจเจกบุคคล หรือ ชุมชน โดยช่องทางเชื่อม ระหว่างบุคคลหรือชุมชนซึ่งมีอำนาจแตกต่างกันมากกับทรัพยากรต่าง ๆ จากการพันธะความผูกพันที่ไม่เหมือนกันทั้งในระหว่างเส้นกลาง ช่องทางเชื่อมของทูตทางสังคมอาจจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐานในเรื่องการเคารพซึ่งกันและกัน หรือความเสมอภาคทางจริยธรรม ที่เป็นตัวถ่วงดุลของผลประโยชน์อย่างมีเหตุผลส่วนตนในช่วงแคบ ๆ ของความล้มเหลวของทรัพยากร (ตัวเชื่อมในรูปแบบปกติของทูตทางสังคม normative linking social capital) ดังนั้น

ช่องทางเชื่อมของทุนทางสังคมอาจถูกมองเหมือนกับรูปแบบพิเศษชนิดหนึ่งของการเชื่อมโยง (bridging) ทุนทางสังคมที่ เกี่ยวข้องกับอำนาจเป็นการเฉพาะ มันเป็นการเชื่อมโยงในแนวตั้งของ อำนาจที่ไม่เหมือนกันบนเส้นกลาง และทรัพยากรต่าง ๆ

อาจสังเกตได้ว่า การนำเสนอแนวคิด ช่องทางเชื่อมต่อทุนทางสังคม (linking social capital) เกิดขึ้นเฉพาะกับข้อกังวลต่าง ๆ ที่นำเสนอโดย เอ็ดเวิร์ด และ โพลีย์ ประเด็นนี้ใน บางกรณี ถือเป็นระดับของการวิเคราะห์ เราอาจจะไม่สามารถมองทุนทางสังคมของสังคมได้จาก ระดับแมคโคร หรือเราอาจดึงภาพเข้ามาใกล้ ๆ และมองไปที่ระดับไมโครก็ได้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ถ้าสังคมที่ว่านั้นสามารถจัดประเภทได้โดยระดับที่มีการเชื่อมโยงและช่องทางการเชื่อมต่อของทุน ทางสังคมสูง ดังนั้นเมื่อเราดึงภาพเข้ามาใกล้ ๆ เราควรจะได้ภาพอย่างมีเหตุมีผลที่คล้าย ๆ กันไม่ว่าที่ใดก็ตามที่เราสนใจศึกษา ที่เป็นอย่างนี้เพราะว่า ระดับของการเชื่อมโยงและช่องทางการเชื่อม ต่อทุนทางสังคมที่สูง ชี้ให้เห็นสังคมที่มีการเกี่ยวข้องกันอย่างสูงด้วย, thereby sharing power and resources through a never-ending and evenly spun web of connections. หรืออีกนัย หนึ่ง ถ้าสังคมถูกจัดประเภทโดยระดับของการเชื่อมโยงและช่องทางการเชื่อมต่อระดับต่ำ (ขึ้นอยู่กับ ระดับของความไม่เสมอภาคเท่าเทียม) ดังนั้น เราจะได้ภาพของทุนทางสังคมที่ระดับไมโคร หรือระดับปัจเจกบุคคลต่างออกไปอย่างมาก

ที่เป็นเช่นนี้เพราะ สังคมถูกทำให้แตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยในเครือข่ายของบุคคลที่มัก ไม่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ในสังคมเช่นว่านั้น เราจะเห็นอำนาจและแหล่งทรัพยากรรวมตัวเป็น กลุ่ม ประโยชน์ของสมาชิก, หมูคณะ และ ประเทศที่ถูกปกป้องโดยประเทศอื่น จนถึงขณะนี้แม้แต่ใน สังคมอุดมคติยังมีข้อจำกัดของช่องทางเชื่อมต่อทุนทางสังคม อาจมีใครสงสัยเกี่ยวกับประสบการณ์ ของปัจเจกบุคคล หรือชนชั้นในสังคม จากมาตรวัดในระดับเฉลี่ย หรือระดับแมคโคร เราก็อาจจะ กลับไปที่ประเด็นของทุนทางสังคมที่มีแนวโน้มในทางร้าย ในรูปแบบที่ตายตัว

กรอบการศึกษาแนวคิดทุนทางสังคม

ถ้าเรามองย้อนหลังไปจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับแนวคิดที่ผ่านมา เราจะมองเห็นบางสิ่งที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจ หรือที่เรียกว่า แผนที่ทางแนวคิดของทุนทางสังคม แต่ละประเด็นที่ นำเสนอมองจะสื่อมิติที่แตกต่างกันของทุนทางสังคม โดยส่วนมากแล้วมิติเหล่านี้จะอยู่ในแนวตั้ง ตั้งตรงซึ่งกันและกัน สรุปร่าง ๆ เราจะเห็นมิติแบบตัดขวาง 3 มิติหลัก ๆ ได้

1. มิติด้านองค์ประกอบ ได้แก่ เครือข่าย, บรรทัดฐาน, มาตรการลงโทษ
2. มิติระดับของการวิเคราะห์ ได้แก่ ระดับปัจเจกบุคคล, ระดับกลุ่ม, ระดับชุมชน, ระดับชาติ เป็นต้น

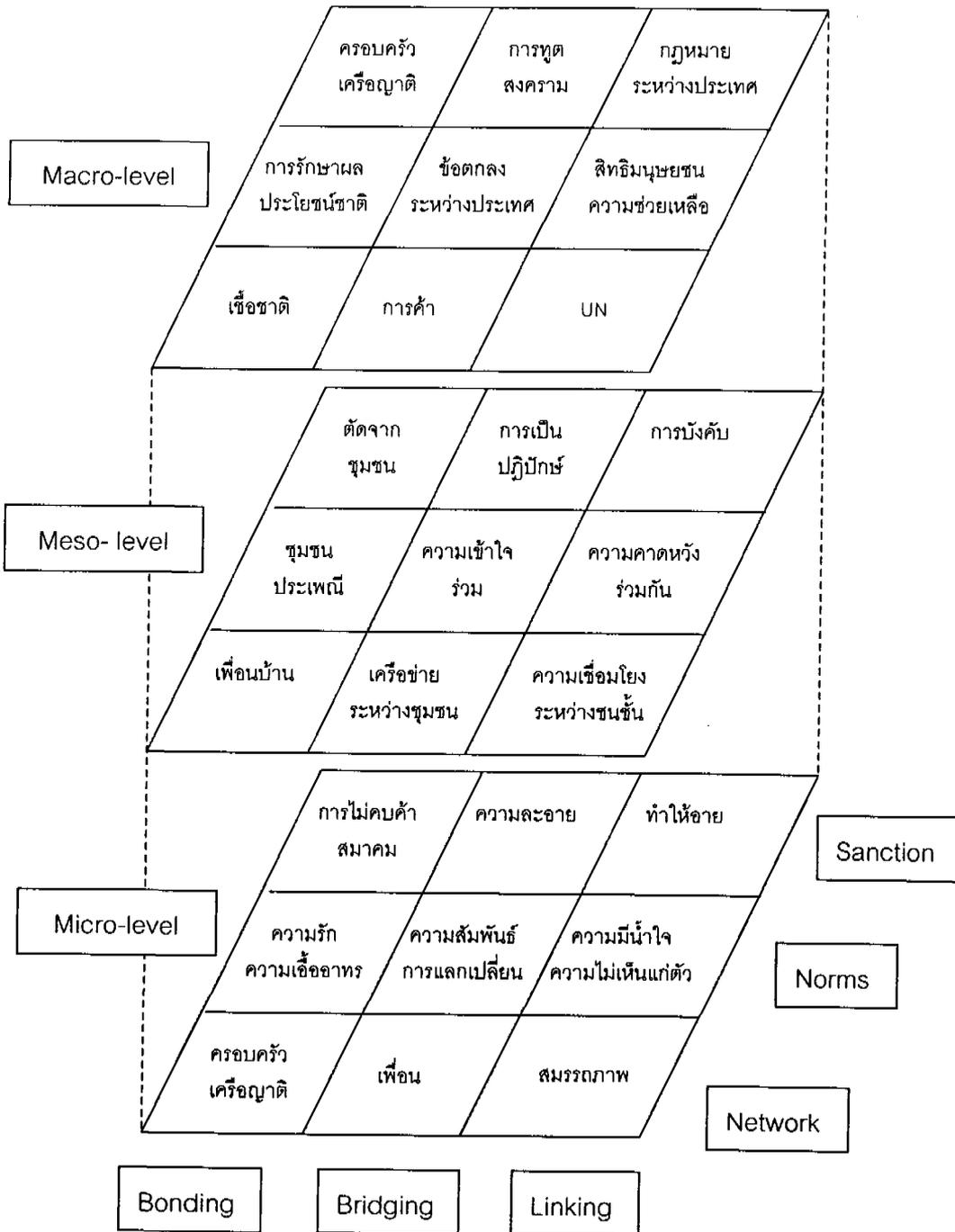
3. มิติด้านคุณลักษณะหน้าที่ ได้แก่ ความผูกพัน (bonding), เชื่อมโยง (bridging), ช่องทางเชื่อมต่อ (linking)

จากภาพที่ 2.8 ความซับซ้อนของรายละเอียดแสดงให้เห็นว่า ควรต้องมีความรอบคอบในการตัดสินใจว่า สังคมหรือชุมชนมีทุนทางสังคมต่ำหรือสูง เนื่องจากอาจมีทุนทางสังคมสูงในประเภทหนึ่งแต่ต่ำกว่าในอีกประเภท หากพิจารณาดูว่า กรอบแนวคิดดังตาราง ได้นำเสนอแนวทางปฏิบัติอย่างไรบ้าง สมมุติว่า หากต้องการศึกษาทุนทางสังคมของปัจเจกบุคคลสักคนหนึ่ง อาจเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามเกี่ยวกับ ความผูกพันของทุนทางสังคม เช่น สนิทกับใครมากที่สุด (ครอบครัว, เครือข่าย เป็นต้น) บรรทัดฐานที่ยึดถือกันในความสัมพันธ์เช่นนั้น (ความหวังใฝ่, ความช่วยเหลือ เป็นต้น) และอาจถามถึงมาตรการลงโทษหากมีการละเมิดบรรทัดฐานขึ้น (การไม่ให้ความสนใจ เป็นต้น) จากนั้นอาจจะตั้งคำถามในแง่มุมที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับ เครือข่ายของบุคคลนั้น เช่น ติดต่อกับใคร (ที่รวมทั้งเพื่อนหรือคนใกล้ชิดที่อยู่วงนอกจากเครือข่ายที่ชิดที่สุด ตรงนี้ก็คืคือ ความเชื่อมโยงทุนทางสังคม (bridging social capital) และอาจมีคำถามอีกว่า บุคคลนั้นมีการช่องทางเชื่อมต่อไปยังบุคคลหรือแหล่งทรัพยากรที่มีอำนาจมากหรือน้อยหรือไม่ (ซึ่งเป็น linking นั่นเอง)

การวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคลนี้ จะบอกเราเกี่ยวกับทุนทางสังคมของปัจเจกบุคคลดังกล่าว แต่ไม่ใช่ทั้งหมด ในเชิงอุดมคติเราต้องการที่จะรู้เกี่ยวกับเครือข่ายของบุคคลดังกล่าวไปเกี่ยวข้องกับผู้อื่นในชุมชนหรือสังคมอย่างไร ซึ่งเป็นระดับนิเวศวิทยา เช่น บุคคลนั้นเป็นบุคคลมีชื่อเสียงทางสังคมหรือไม่ มีการเชื่อมต่ออย่างสูงและเป็นบุคคลสาธารณะหรือไม่ หรือทุก ๆ คนในละแวกชุมชนมีการติดต่อระหว่างกันอย่างเสมอภาคอย่างไร กล่าวสั้น ๆ เราจำเป็นต้องมองดูที่ขอบข่ายของความผูกพัน (bonding) การเชื่อมโยง (bridging) ช่องทางเชื่อมต่อ (linking) ว่ามีอยู่อย่างกว้างขวางในชุมชนหรือไม่ (ในระดับกลาง Meso-level) และถ้าเรายอมรับนิยามแนวคิดแบบกว้าง เราอาจต้องการรู้ว่า ขอบข่ายของความผูกพัน (bonding) การเชื่อมโยง (bridging) ช่องทางเชื่อมต่อ (linking) บรรทัดฐาน และมาตรการลงโทษในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศเป็นอย่างไร

โดยสรุป เราสามารถมองเห็นภาพของประเด็นที่มีการถกเถียงกันในเชิงทฤษฎีจากแผนที่แนวคิดในตาราง เพื่อเป็นแบบของการศึกษาวรรณกรรมทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง

ภาพที่ 2.8
แผนผังแนวคิดทุนทางสังคม

องค์ประกอบของทุนทางสังคมทั้งสามประการนั้นชัดเจนว่า มีความสัมพันธ์เชิงระบบซึ่งกันและกัน เครือข่ายได้ถูกให้คำจำกัดความไว้ส่วนหนึ่งแล้ว และช่วยทำให้เกิดบรรทัดฐานของกลุ่ม (Taifel, 1970, 1981) บรรทัดฐานของกลุ่มถูกยึดถือเป็นส่วนหนึ่งก็เพราะว่ามีมาตรการลงโทษในการละเมิด ในทางกลับกัน มาตรการลงโทษที่มีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับ การแลกเปลี่ยนบรรทัดฐาน และโครงสร้างของเครือข่าย เช่น ระดับของความใกล้ชิด ในทำนองเดียวกันกับ ทุนทางสังคมระดับไมโคร เมโส และแมโคร มีความสัมพันธ์เชิงปรากฏการณ์ เชิงเหตุและผล ซึ่งกันและกัน ตัวอย่างในการอธิบายคุณลักษณะ การแลกเปลี่ยน ระหว่างหน้าที่ต่างกันของทุนทางสังคม เช่น ความผูกพัน การเชื่อมโยง และช่องทางการเชื่อมต่อ ดูเหมือนจะค่อนข้างสอดคล้องกับหน้าที่โดยคำนิยาม

ข้อถกเถียงหลัก ๆ ในการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่ ระดับและคุณลักษณะที่อยู่ภายใต้ “ทุนทางสังคม” ที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเข้าร่วมกัน หรือที่เรียกว่า สายใย หลักใหญ่ในการทำความเข้าใจ ก็คือเข้าใจหน้าที่ของทุนทางสังคมทั้งหมดในภาพรวม ไม่ใช่แค่การวัดองค์ประกอบเท่านั้น

ข้อถกเถียงสำคัญประการที่สองที่ได้แย้งการนำองค์ประกอบเหล่านี้มารวมกันภายใต้หัวข้อแนวคิดเดียวกัน ซึ่งก็คือการสมมุติฐานเอาเองว่า องค์ประกอบเหล่านี้สามารถ (ในบางกรณี) เข้าไปแทนหรือชดเชยซึ่งกันและกันได้ หรืออีกนัยหนึ่ง องค์ประกอบเหล่านี้รวมกันภายในครอบครัวใหญ่ ครอบครัวเดียว หรือ เผ่าพันธุ์เดียว เพราะความเชื่อว่า องค์ประกอบเหล่านี้มีระดับของความทัดเทียมในเชิงหน้าที่อยู่บางส่วน และมีการยอมรับความทัดเทียมที่ว่านี้ว่าตามแนวคิดของ Coleman ที่มองว่า บรรทัดฐาน เครือข่าย และมาตรการลงโทษ สามารถชดเชยเป็นส่วน ๆ แก่กันและกันได้ ดังนั้น เครือข่ายที่ใกล้ชิดกันมาก ๆ หรือเข้มข้นมาก ๆ อาจทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งที่มีบรรทัดฐานเพียงเล็กน้อย ในขณะที่เครือข่ายที่มีความเข้มข้นน้อย อาจจะยังคงแสดงความเชื่อถือได้สูงและทำหน้าที่ได้มีประสิทธิภาพ ถ้าบรรทัดฐานของเครือข่ายมีความชัดเจนและมีมาตรการลงโทษที่รุนแรง ทำนองเดียวกัน ในที่มีบรรทัดฐานเป็นแบบกว้าง ๆ ทั่วไป เช่น แบบแผนความประพฤติที่เป็นทางการ ระหว่างผู้คนในชาติ อาจสามารถทดแทนหน้าที่บางส่วนที่โดยปกติเป็นของบรรทัดฐานระดับไมโครที่ใกล้ชิดกันมาก ๆ และ เครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชนแบบดั้งเดิม ในสังคมที่ช่วงแรก ๆ ของการพัฒนา ระดับของการแทนที่กันที่เกิดขึ้นในความผูกพัน การเชื่อมโยง และช่องทางการเชื่อมต่อ ทุนทางสังคมมีความชัดเจนน้อยกว่า แต่ก็เป็นที่เด่นชัดว่า ปัจเจกบุคคลหรือแม้แต่สังคมต่าง ๆ บางครั้งก็ทิ้งบุคคล เช่นในรูปของทุนทางสังคม (e.g. bonding) ไปยังอีกสิ่งหนึ่ง

การวัดทุนทางสังคม

มีผลการศึกษาจากนักวิชาการหลายคนที่ได้พยายามสะท้อนให้เป็นถึงระดับของความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม ซึ่งตัวชี้วัดที่บอกถึงระดับความสัมพันธ์ของทุนทางสังคม ดังกล่าวได้แก่ การศึกษา (Smith, Beaulieu, and Seraphine, 1995; Teachman, Paasch, and Carver, 1996), สุขภาพ (Smith, 1997), ความเชื่อมั่นในสถาบันการเมือง (confidence in political institutions) (Brehm and Rahn, 1997), ความพอใจในรัฐบาลและยึดมั่นในการเมืองของประชาชน (satisfaction with government and political engagement) (Putnam, 1993)

John D. and Catherine T. MacArthur (2000) ได้อธิบายวิธีการวัดทุนทางสังคมว่ามี 2 วิธี ได้แก่ 1) ทางตรงคือการสังเกตสังคม และรวบรวมจากการสำรวจ เพราะว่าทุนทางสังคมนั้นมีหลายรูปแบบ เช่น ระดับของความไว้วางใจ บรรทัดฐานและการคว่ำบาตร ความร่วมมือในหมู่ของประชาชน ในรายงานตัวชี้วัดจากเอกสารที่รวบรวมได้จากการสำรวจข้อมูลที่เน้นเกี่ยวกับความไว้วางใจระหว่างบุคคล อาทิ ร้อยละของการตอบในชุมชนที่เห็นด้วยว่า “คนส่วนมากไว้วางใจได้” หรือ 2) ระดับความร่วมมือของสมาชิกในหมู่ประชาชน ซึ่งรวมทั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มผู้ไปโบสถ์ กลุ่มผู้เล่นกีฬา กลุ่มผู้ทำงานอดิเรก องค์กรที่สมาชิกทุกคนมีความรู้สึกเหมือนพี่น้องกัน และกลุ่มสหภาพผู้ใช้แรงงาน (church groups, sports groups, hobby groups, fraternal organizations, labor unions)

ปัจจุบัน มิติทุนทางสังคมอาจขยายขอบเขตให้กว้างออกไปโดยครอบคลุมในเรื่องจิตวิทยาสุขภาพ (health psychology) โดยข้อมูลที่บอกว่าเป็นผลมาจากการบูรณาการทางสังคม (social integration) ได้ถูกวัดจากสิ่งที่ปรากฏขึ้น เช่น เครือข่ายทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และความสามารถในการเข้าสังคม (social networks, social support, และ sociability)

ตัวชี้วัดของทุนทางสังคม แบ่งวิธีการวัดได้เป็น 2 วิธีการ ได้แก่

1. ศึกษาเฉพาะเจาะจงรายการกรณี โดยมีกรอบกว้าง ๆ พิจารณาเรื่องความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับชุมชน คนกับองค์กร โดยขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น
2. ศึกษาโดยการสำรวจลักษณะภาพรวมของชุมชน เมือง และประเทศ ซึ่งจะมิตั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

2.1 ตัวชี้วัดจะจำแนกเป็นประเด็นย่อย ๆ จากประเด็นที่เป็นลักษณะ/รูปแบบของความสัมพันธ์ที่ได้มีนักวิชาการกล่าวถึง (Putnam, Coleman) สำหรับตัวชี้วัดจะเน้นในเรื่องของจารีตประเพณี ความไว้วางใจกัน ความเป็นเครือข่าย การมีส่วนร่วมของประชาชน (norms, trust, networks, civic participation) เป็นต้น มีการนำเสนอตัวอย่างของบางตัวชี้วัด อาทิ ความไว้วางใจกัน

ก็จะเป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงความไว้วางใจในเพื่อนบ้าน ความไว้วางใจในกลุ่ม หรือสถาบันองค์กร สื่อ รัฐบาล เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า ลักษณะตัวชี้วัดดังกล่าวมีความเป็นนามธรรม เพราะส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของทัศนคติ และความรู้สึก

2.2 ส่วนตัวชี้วัดอีกกลุ่มหนึ่งจะมีลักษณะเป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นผลที่เกิดจากทุนทางสังคม เช่น จำนวนคนที่เข้าเป็นสมาชิกและจำนวนกลุ่ม จำนวนผู้มีสุขภาพดี จำนวนผู้มีการศึกษาดี จำนวนผู้เข้าถึงแหล่งทุนและข้อมูล เป็นต้น

2.3 นอกจากนั้น ยังมีตัวชี้วัดอีกกลุ่มหนึ่งที่มีทั้งลักษณะเป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นการวัดจากพฤติกรรมที่นำไปสู่ความสัมพันธ์และก่อให้เกิดทุนทางสังคม เช่น การทักทายเพื่อนบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การเยี่ยมเพื่อนบ้าน และการต้อนรับแขก เหล่านี้เป็นต้น

ได้มีการนำเสนอประสบการณ์ในการวัดระดับปัจเจกซึ่งมาจากแต่ละครอบครัวในการสัมภาษณ์ และระดับครัวเรือนซึ่งสมาชิกครัวเรือนทั้งหมดถูกสัมภาษณ์ ในการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับทุนทางสังคม มีหัวข้อดังนี้ (Paul Bullen & Jenny Onyx, 1998)

1. การมีส่วนร่วมในเครือข่าย (Participation in network) เป็นความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ยึดติดแน่นภายในระหว่างบุคคลและกลุ่ม คนจะยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในองค์กรที่ ต้องเป็นทั้งลักษณะสมัครใจและมีความเท่าเทียม

2. การต่างตอบแทน (Reciprocity) จะเป็นการรวมตัวกันที่เกิดจากความไม่เห็นแก่ตัว ในระยะแรก และกลายเป็นความสนใจส่วนตัวในระยะยาว การต่างตอบแทนจะทำให้บุคคลมีการแบ่งปันการบริการกับผู้อื่น หรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับคนอื่น อย่างไรก็ตาม การต่างตอบแทน นั้น บุคคลจะมีความคาดหวังที่จะได้รับการเอื้ออาทรกลับคืนมาในอนาคตเป็นการตอบแทน และพบว่าในชุมชนที่การต่างตอบแทนได้รับการตอบแทนกลับคืนมา ผู้คนในชุมชนจะมีความสนใจที่จะดูแลผู้อื่นมากขึ้น

3. ความไว้วางใจกัน (Trust) จะเป็นการต้องการของบุคคลที่จะลดความเสี่ยงในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม ความไว้วางใจกันเป็นสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อใจในผู้อื่น โดยมีความคาดหวังว่าผู้อื่นจะตอบสนองด้วยการกระทำกลับมาในวิถีเดียวกัน อย่างน้อยที่สุด ความไว้วางใจกันก็จะช่วยให้บุคคลสบายใจว่าคนอื่นจะไม่มาทำอันตรายตนเอง

4. บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) จะเป็นรูปแบบการควบคุมที่ไม่เป็นทางการ หรือเป็นการควบคุมทางอ้อม ซึ่งถือว่าการควบคุมแบบนี้มีความจำเป็นมากกว่าแบบที่เป็นทางการ หรือการใช้กฎหมายของสถาบัน บรรทัดฐานทางสังคมมีความจำเป็นสำหรับการตรวจสอบพฤติกรรม

ที่ถูกคาดหวังในสังคม รวมทั้งการกำหนดพฤติกรรมที่มีคุณค่าที่สังคมยอมรับ เพราะบรรทัดฐานทางสังคมเป็นข้อตกลงที่บุคคลในสังคมได้ทำร่วมกันและเป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกัน

5. สิ่งที่เป็นสาธารณะ/สิ่งที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน (The Commons) จะเป็นการสร้างทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันในชุมชน ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ทุกคนสามารถใช้ร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีบุคคล หรือกลุ่มคนเข้าไปยึดครองสิ่งที่เป็นสาธารณะ สังคมก็จะใช้วิธีการป้องกันอย่างไม่เป็นทางการโดยการต่อต้าน หรือคว่ำบาตร (social sanctions)

จะเห็นได้ว่า ได้มีความพยายามที่จะวัดทุนทางสังคมโดยให้มีความครอบคลุมในระดับต่าง ๆ ให้มากที่สุด และเท่าที่ผ่านมา ได้มีการค้นหาวิธีการวัดแบบต่าง ๆ นับตั้งแต่การวัดทางตรงที่ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคม และการรวบรวมจากการสำรวจ รวมไปถึงการวัดจากระดับความร่วมมือของสมาชิกในหมู่ประชาชน และกลุ่มต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากองค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคมได้มีพัฒนาการก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้มีการขยายขอบเขตในการศึกษาออกไปครอบคลุมในวิทยาการสาขาอื่น ๆ อาทิ เรื่องจิตวิทยาสุขภาพ ทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นผลจากการบูรณาการทางสังคม ดังนั้น จึงทำให้วิธีการวัดและตัวชี้วัดทุนทางสังคมมีความละเอียดครอบคลุมในมิติต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น อาทิ การวัดที่มาจากการศึกษาเฉพาะรายกรณี ที่ขึ้นอยู่กับการปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม หรือเป็นการวัดที่ได้จากการสำรวจลักษณะภาพรวมของชุมชน เมืองและประเทศ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม นอกจากนี้ ผลจากการศึกษาที่ได้จากการวัดระดับปัจเจกทำให้เห็นประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวชี้วัดชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิ การมีส่วนร่วมในเครือข่าย การต่างตอบแทน ความไว้วางใจกัน บรรทัดฐานทางสังคม และสิ่งที่เป็นสาธารณะที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นต้น

การศึกษากระบวนการทุนทางสังคม

การศึกษากระบวนการทุนทางสังคม จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนที่เป็นกระบวนการ และ 2) ส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อมของกระบวนการ

1. ส่วนที่เป็นกระบวนการทุนทางสังคม จะประกอบไปด้วย 3 ส่วน อันได้แก่

1.1 ส่วนที่เป็นระบบคิด จะเป็นส่วนที่มีความเป็นนามธรรมสูง ระบบคิดดังกล่าว จะมีทั้งส่วนที่มีมาแต่ดั้งเดิม อันได้แก่ ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ที่ปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนได้สืบทอดมาจากบรรพชนในอดีต นอกจากนี้ ระบบคิดอีกส่วนหนึ่งอาจจะมาจากสิ่งที่ได้เรียนรู้ในปัจจุบัน ซึ่งก็รวมทั้งความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม หรือธรรมเนียมปฏิบัติแบบใหม่ สำหรับสาระหลักที่อยู่ในระบบคิดดังกล่าวได้แก่

ระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการต่างตอบแทนกัน มีความไว้วางใจระหว่างกัน และมีความสามัคคีกัน ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

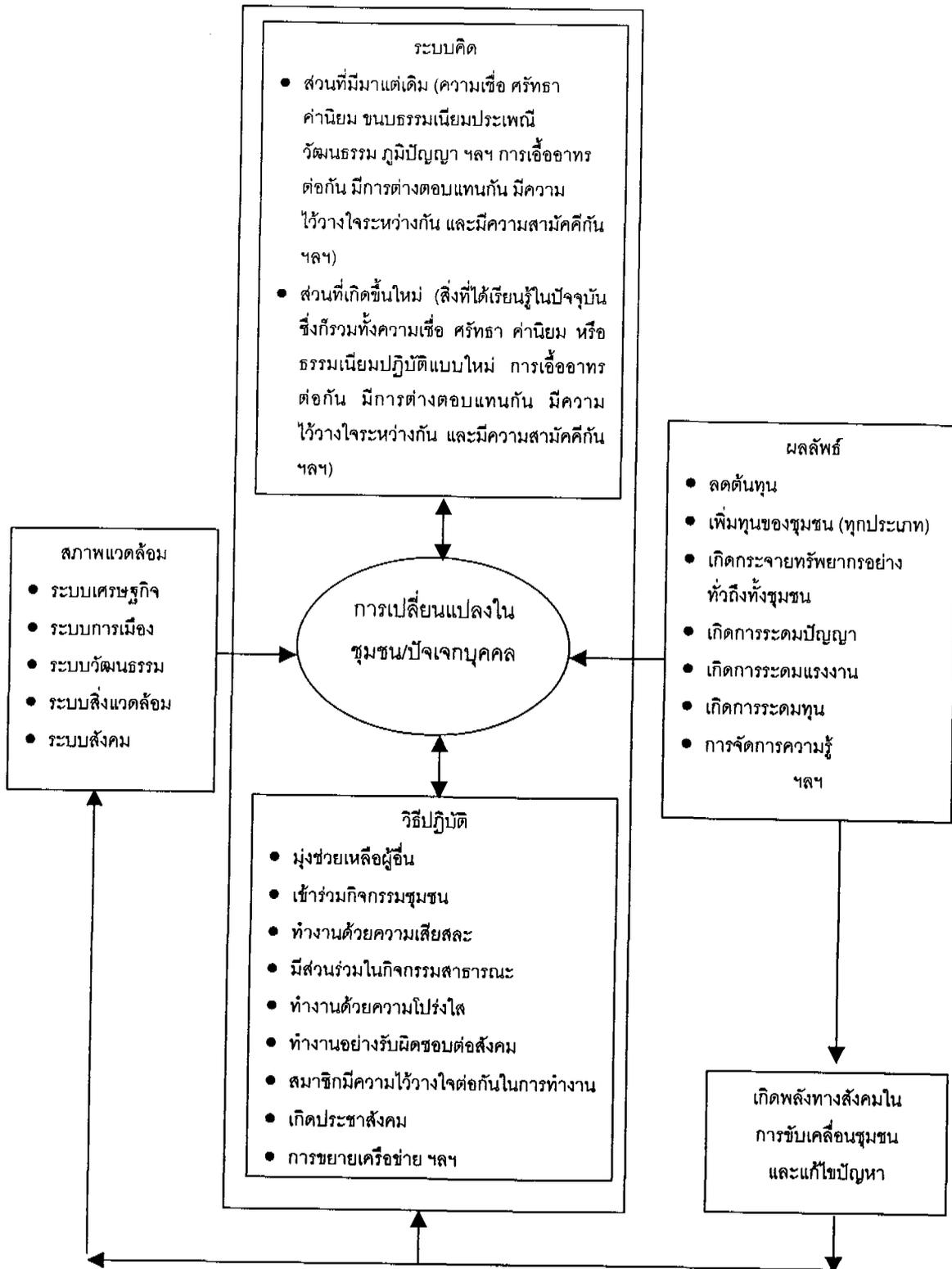
1.2 ส่วนที่เป็นวิธีปฏิบัติ จะเป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับส่วนที่เป็นระบบคตินั้นหมายความว่า เมื่อปัจเจก กลุ่ม องค์กร สถาบัน หรือชุมชนมีระบบคิดเกี่ยวกับค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ระบบคิดดังกล่าวก็จะส่งผลให้สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและมีความร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นต้น

1.3 ส่วนที่เป็นผลลัพธ์ จะเป็นส่วนที่เกิดจากผลของการที่สมาชิกมีระบบคิดและวิธีการปฏิบัติอย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวอาจจะอยู่ในรูปของทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือเป็นทุนในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิ ทุนที่เป็นตัวเงิน (ทุนในรูปของกองทุนชุมชน) ทุนมนุษย์ (แรงงานที่มีการลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกัน) ทุนทรัพยากรธรรมชาติ (มีป่าไม้ที่เป็นป่าของชุมชน) ทุนภูมิปัญญา (มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน) โดยที่ทรัพยากร หรือทุนต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นของชุมชน หรือเป็นของสาธารณะที่สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงและมาใช้ประโยชน์ได้

2. ส่วนที่เป็นสภาพแวดล้อมของกระบวนการ อันได้แก่ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เป็นทั้งรูปธรรม (เงินทุนจากภายนอก เครื่องมือที่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก บุคลากร หรือนักวิชาการจากภายนอก) และนามธรรม (ความช่วยเหลือทางวิชาการจากภายนอก ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ จากภายนอก) รวมทั้งผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีผลกระทบต่อระบบคิด และวิธีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน

การศึกษากระบวนการทุนทางสังคมจะต้องศึกษา ใน 2 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนที่เป็นกระบวนการตามข้อ 1 และส่วนที่เป็น เงื่อนไขปัจจัยแวดล้อมภายนอกของกระบวนการทุนทางสังคม ทั้งเป็นปัจจัยที่มีต่อกระบวนการโดยตรงส่วนที่เป็นรูปธรรม อาทิ ทรัพยากรจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ ทรัพยากรบุคคล และส่วนที่เป็นนามธรรม อาทิ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ รวมถึงผลกระทบจากปัจจัยที่ด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ที่มีต่อระบบคิด และการปฏิบัติภายใน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2.9
กรอบแนวคิดทุนทางสังคม

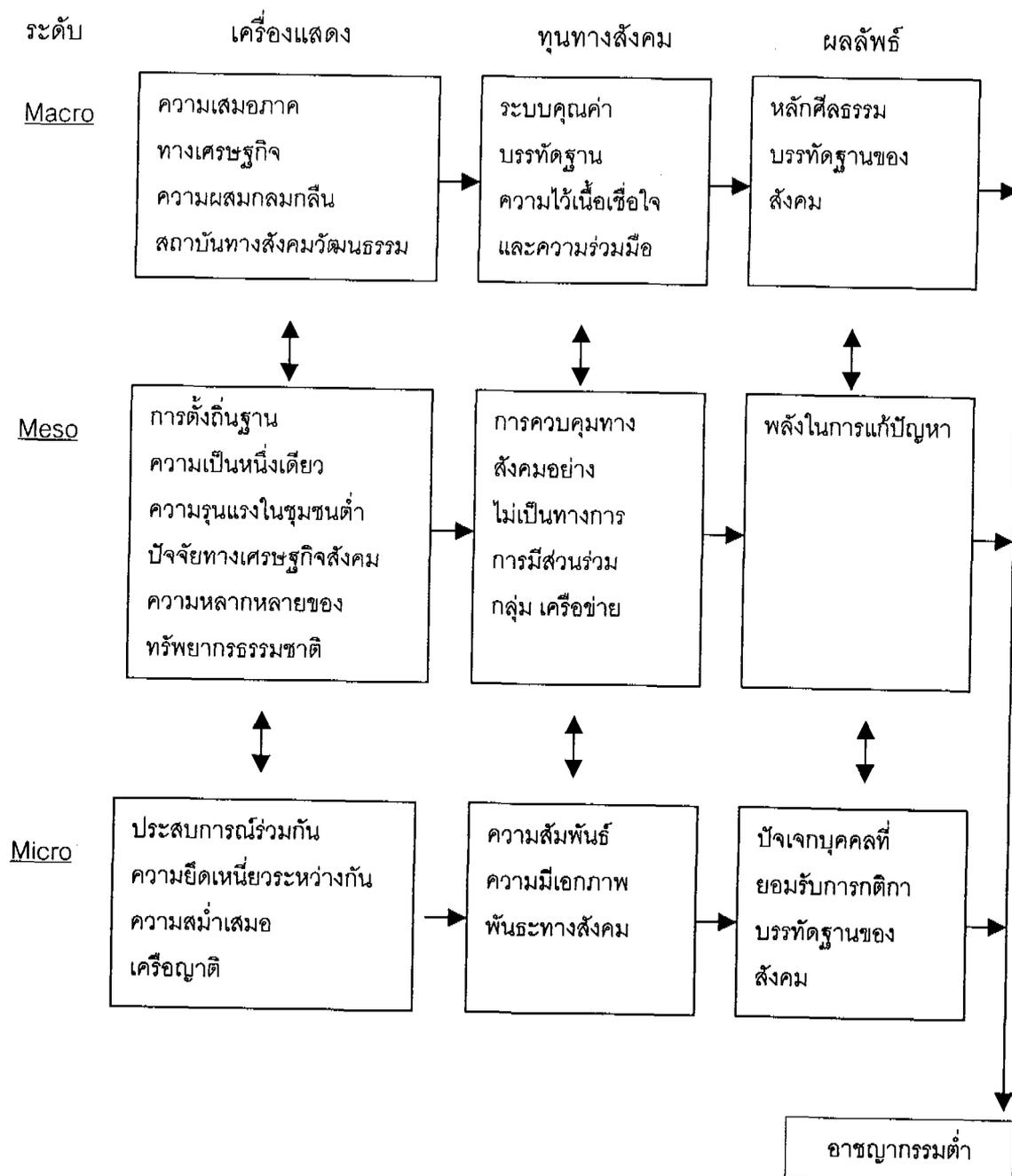

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการป้องกันอาชญากรรม นั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมในชุมชน ว่ามีธรรมชาติการก่อเกิด และภายใต้เงื่อนไขภายในชุมชน และภายนอกอย่างไร ในแต่ละมิติอย่างไร ชุมชนตัวอย่างที่ศึกษาในระดับจุลภาคมีให้ ความหมาย และรูปธรรม การนำทุนทางสังคมของชุมชนมาใช้ ในประเด็นการป้องกันอาชญากรรมต่าง ๆ อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะเป็นการทดสอบทฤษฎีอาชญาวิทยา และกระบวนการทัศน์ในการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน ว่ากระบวนการทุนทางสังคมสามารถเกี่ยวข้องกับ การป้องกันปัญหาอาชญากรรมได้หรือไม่อย่างไร และสามารถดำเนินได้ภายใต้เงื่อนไข ปัจจัยทางสังคมของชุมชนอย่างไร เพื่อที่จะสามารถหาตัวบ่งชี้ของทุนทางสังคมของชุมชนในการป้องกันแก้ไข ปัญหาอาชญากรรม ซึ่งจากการทบทวนแนวคิดทุนทางสังคมข้างต้น รวมทั้งแนวคิดเรื่องอาชญากรรม ทุนทางสังคมสามารถนำมาเป็นกรอบในการอธิบายเบื้องต้นการกระทำผิดของบุคคลได้อย่างสอดคล้องกับทฤษฎีทางอาชญาวิทยา โดยในระดับจุลภาค เป็นเหมือนสายใยความผูกพัน เกิดเป็นพันธะทางสังคมกับบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน ที่คนในชุมชนมีความไว้เนื้อเชื่อใจกัน นำไปสู่ค่านิยมหลักที่จะสกัดกั้นโอกาสที่จะทำ ให้บุคคลกลายเป็นอาชญากร หรือเป็นเหยื่อของการกระทำผิด ขณะที่ในระดับชุมชน ชุมชนโดยผ่านองค์ประกอบทางกลุ่มเพื่อน เครือญาติ สถาบันในชุมชน และเครือข่ายต่าง ๆ ที่ปัจเจกบุคคลในชุมชนเป็นสมาชิกอยู่ เป็นความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การปฏิบัติ จนเป็นผลลัพธ์ที่เป็น การป้องกันเงื่อนไขที่ทำให้เกิดอาชญากรรมในชุมชน

ซึ่งในส่วนของกรอบแนวคิดในการพิจารณาทุนทางสังคมกับการป้องกันอาชญากรรม จะมี 2 ส่วนกล่าวคือเป็นวิเคราะห์องค์ประกอบของทุนทางสังคม กับการเชื่อมโยงกับประเด็นของการป้องกันอาชญากรรม กับการศึกษารูปธรรมของกระบวนการทุนทางสังคมกับกิจกรรมการแก้ไขอาชญากรรมดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2.10
 ทูทางสังคมกับอาชญากรรม

ภาพที่ 2.10 (ต่อ)

